

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Anna Rohdin

Utomobligatoriskt
skadeståndsansvar i samband
med psykisk störning
Om tillämpningen av 2 kap 3 § SkL och
därmed sammanhängande frågor

Examensarbete
20 poäng

Christian Dahlman

Skadeståndsrätt
HT 2001

Innehåll

1	INLEDNING	4
1.1	BAKGRUND.....	4
1.2	SYFTE OCH PROBLEMSTÄLLNING	4
1.3	AVGRÄNSNINGAR OCH BEGREPP.....	5
1.4	METOD OCH MATERIAL.....	5
1.5	DISPOSITION	6
2	ALLMÄNT OM TILLÄMPNINGEN AV 2 KAP 3 § SKL	7
2.1	REGELNS TILLÄMPNINGSOMRÅDE	7
2.2	2 KAP 3 § SKL OCH 6 KAP 2 § SKL.....	8
2.3	NÅGRA LIKHETER OCH SKILLNADER MELLAN 2 KAP 3 § SKL OCH 2 KAP 2 § SKL.....	9
2.4	UPPSÅTS- OCH OAKTSAMHETSBEDÖMNINGEN	10
3	BEGREPPET ALLVARLIG PSYKISK STÖRNING, SKADEVÅLLARENS SINNESTILLSTÅND	12
3.1	ALLVARLIG PSYKISK STÖRNING.....	12
3.2	SKADEVÅLLARENS SINNESTILLSTÅND	14
4	HANDLINGENS BESKAFFENHET	18
5	BETYDELSEN AV FÖRELIGGANDE ANSVARFÖRSÄKRING OCH ANDRA EKONOMISKA FÖRHÅLLANDEN	21
5.1	FÖRELIGGANDE ANSVARFÖRSÄKRING	21
5.2	ANDRA EKONOMISKA FÖRHÅLLANDEN.....	23
6	ÖVRIGA OMSTÄNDIGHETER	27
6.1	BETYDELSEN AV ATT BROTTSSKADEERSÄTTNING UTGÅR.....	27
6.2	AVLÄGSET ORSAKSSAMMANHANG	29
6.3	ÖVRIGA OMSTÄNDIGHETER I PRAXIS	30
7	MED 2 KAP 3 § SKL SAMMANHÄNGANDE FRÅGOR	31
7.1	UTOMOBLIGATORISKT ANSVAR FÖR REN FÖRMÖGENHETSSKADA, 2 KAP 4 § SKL.....	31
7.2	MEDVÅLLANDE TILL EGEN SKADA.....	32
7.2.1	<i>Allmänt</i>	32
7.2.2	<i>Medvållandefrågan</i>	33
7.2.3	<i>Bedömningen av medvållandets beskaffenhet</i>	33
7.2.4	<i>Graden av vållande på ömse sidor och omständigheterna i övrigt</i>	35
7.2.5	<i>Samtidig tillämpning av 2 kap 3 § SkL och 6 kap 1 § SkL</i>	37
7.3	VÅRDNADSHAVARES ANSVAR FÖR SKADA ORSAKAD AV EN PSYKISKT STÖRD PERSON.....	37
7.4	SOLIDARISKT SKADESTÅNDSANSVAR OCH PSYKISK STÖRNING	37
7.5	FÖRSÄKRINGSGIVARENS REGRESSRÄTT.....	38
8	ANALYS	40
9	SAMMANFATTNING	43
10	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	47
11	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	49

Förkortningslista

BrB	Brottsbalken
DepCh	Departementschefen
Ds	Departementsserien
FAL	Lag (1927:77) om försäkringsavtal
FFR	Försäkringsjuridiska Föreningens Rättsfallssamling
HovR	Hovrätten
HR	Häradsrätten
JustR	Justitieråd
KFL	Konsumentförsäkringslag (1980:38)
LU	Lagutskottet
LVM	Lag (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall
LVU	Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
Prop.	Proposition
RevSekr	Revisionssekreterare
SkL	Skadeståndslagen
SL	Strafflagen (1864)
SOU	Statens Offentliga Utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
TR	Tingsrätten
TskL	Trafikskadelagen

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Före skadeståndslagens tillkomst återfanns reglerna om psykiskt störda personers ansvar i 6 kap 6 § SL, vilken även reglerade barns skadeståndsansvar. Skadevållaren var i dessa fall ersättningsskyldig i den mån det kunde anses skäligt med hänsyn till skadegörarens sinnesart, gärningens beskaffenhet och omständigheterna i övrigt.

Anledningen till att vi idag har en nedsättningsregel för personer som lider av en psykisk störning är att lagstiftaren ansett att denna personkategori ofta inte har möjlighet att kontrollera sitt handlande. Skadevållaren är inte tillräknelig i samma grad som en frisk person och att ålägga honom fullt skadeståndsansvar skulle i vissa fall vara alltför hårt. Istället bestäms skadeståndet efter skälighet.

I förarbetena till skadeståndslagen sägs relativt lite om det utomobligatoriska skadeståndsansvaret för psykiskt störda personer. Eftersom inte lagtexten ger någon närmare vägledning är det märkligt att inte heller doktrinen ägnat frågan om nedsättning enligt 2 kap 3 § SkL någon större uppmärksamhet. I de fall där skadan inte betalas av en ansvarsförsäkring är frågan samtidigt praktiskt betydelsefull. Även praxis på området är sparsam. Den praxis som utvecklats under tiden då 6 kap 6 § SL tillämpades är i viss mån av intresse även idag, men inte heller denna är särskilt omfattande och det saknas intressanta fall från HD. Det stora flertalet av de rättsfall som ändå finns handlar om skadestånd i samband med brott.

1.2 Syfte och problemställning

Uppsatsens syfte är att ge en sammanfattande bild av gällande rätt beträffande tillämpningen av 2 kap 3 § SkL. Det finns också flera frågor som ligger nära denna fråga. Jag har därför valt att även beröra en psykiskt störd persons ansvar enligt 2 kap 4 § SkL, ansvaret när den skadelidande är psykiskt störd och varit medvållande till sin egen skada, vårdnadshavares ansvar för en psykiskt störd persons handlingar, solidariskt skadeståndsansvar och psykisk störning samt försäkringsgivares regressrätt gentemot en psykiskt störd skadevållare.

Frågor som skall besvaras i uppsatsen är: Vad innebär nedsättningsregeln i 2 kap 3 § SkL? Påverkas den skadelidande av att skadan vållats av en person som handlat under påverkan av en psykisk störning? Hur skiljer sig en psykiskt störd persons ansvar enligt 2 kap 4 § SkL från en frisk persons? Hur bestäms medvållandeansvaret? Vilket ansvar har en vårdnadshavare för en skada som orsakats av en psykiskt störd person? Berörs en skadevållares skadeståndsansvar av att den person som medverkat till skadan begick den

skadegörande handlingen under påverkan av en psykisk störning? Och, påverkas ett försäkringsbolags regressrätt av att skadan det åtagit sig att ersätta vållats av en psykiskt störd person?

1.3 Avgränsningar och begrepp

Uppsatsen behandlar utomobligatoriskt skadeståndsansvar. Vad som gäller på försäkringsrättens område och föreskrifter i enskilda försäkringsvillkor kommer därför att lämnas därhän.

Termen psykisk störning infördes 1991. I paragrafens tidigare lydelse användes istället begreppen ”sinnessjukdom” och ”sinnesslöhet” samt, i andra meningen, ”annan rubbning av själsverksamheten”.¹ Innan tillkomsten av skadeståndslagen användes i 6 kap 6 § SkL termerna ”sinnessjukdom”, ”sinnesslöhet” och ”annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom”.

I denna uppsats används begreppen ”person som handlat under påverkan av en psykisk störning” och ”psykiskt störd person”. Någon skillnad i betydelse är inte avsedd. Redan nu bör det emellertid understrykas att en person som handlat under påverkan av en psykisk störning inte behöver anses som psykiskt störd i alla avseenden, se vidare kapitel 3. Som motsats till psykiskt störd person har jag valt att använda ”tillräknelig” eller ”frisk person”.

1.4 Metod och material

Uppsatsen bygger på studier av förarbeten, praxis och doktrin. Som ovan nämnts sägs relativt lite om tillämpningen av 2 kap 3 § SkL i samtliga dessa rättskällor. För att få en uppfattning av vad som gäller på området har jag därför varit hänvisad till att gå igenom en stor mängd litteratur, av vilken en del endast nämner några meningar i ämnet. Den praxis som finns på området rör i huvudsak skadestånd på grund av brott som begåtts med uppsåt. Svaret på frågan vad som gäller i andra fall kan således inte hittas genom en studie av rättspraxis. Av kapitel 3.2 framgår att de argument som används för att motivera jämkning enligt 6 kap 2 § SkL även har intresse för psykiskt stördas skadeståndsansvar. Vägledning har därför även kunnat hämtas från förarbeten, praxis och doktrin som rör jämningsregeln i 6 kap 2 § SkL.

Bertil Bengtsson är den som i störst utsträckning har behandlat frågan om psykiskt stördas utomobligatoriska skadeståndsansvar i sin bok *Om jämkning av skadestånd*. Hellners *Skadeståndsrätt* ger en översikt av vad som gäller beträffande skadestånd i allmänhet. Psykiskt stördas ansvar behandlar den emellertid i relativt ringa omfattning. Viss vägledning har kunnat hämtas från *Skadestånd, lagstiftning och praxis med kommentarer* av Bengtsson, Nordensson och Strömbäck. Vid utredningen av begreppet all

¹Prop. 1990/91:194, s. 18.

varlig psykisk störning har förarbeten till brottsbalken och den administrativa vårdlagstiftningen fått vara vägledande. Även *Kommentar till Brottsbalken* utgiven av Berg, Berggren, Munck, Werner, Viktor och Örn samt *Lagen och psykiatrin*, av Gylling Lindkvist, Rosenberg och Rundqvist, har här använts. Roos *Ersättningsrätt- och ersättningssystem* har i första hand varit till hjälp för att utreda ansvarsförsäkringens betydelse, men även för skadeståndsrätten i allmänhet.

1.5 Disposition

Uppsatsens kan sägas vara uppdelad i två delar. Den första delen rör 2 kap 3 § SkL medan den andra behandlar frågor som hänger nära samman med psykiskt störda personers utomobligatoriska skadeståndsansvar.

Uppsatsens andra avsnitt behandlar vad som allmänt gäller för tillämpningen av 2 kap 3 § SkL. Här jämförs denna paragraf med 6 kap 2 § SkL och med 2 kap 2 § SkL. Vidare behandlas uppsåts- och oaktsamhetsbedömningen för en person som vållat person- eller sakskada under påverkan av en psykisk störning. De följande kapitlen behandlar rekvisiten i 2 kap 3 § SkL i tur och ordning. De med varandra nära sammanhängande begreppen psykisk störning och skadevållarens sinnestillstånd behandlas i kapitel 3. I kapitel 4 redogörs för vad som avses med uttrycket handlingens beskaffenhet. Kapitel 5 behandlas betydelsen av föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden. Jag har valt att även räkna ekonomiska förhållanden på skadelidarsidan som ”andra ekonomiska förhållanden”. Bengtsson tar istället upp den skadelidandes ersättningsbehov under ”övriga omständigheter”. Någon praktisk betydelse har detta emellertid inte. Kapitel 6 tar upp vilka omständigheter som kan beaktas under ”övriga omständigheter”. Hit räknas betydelsen av att brottskadeersättning utgår och troligen också ett avlägset orsakssammanhang. I praxis har även nämnts några ytterligare omständigheter, vilka upptas under en egen underrubrik.

Det första kapitlet i uppsatsens andra del, kap 7, behandlar frågor som hänger nära samman med 2 kap 3 § SkL. Under denna rubrik har jag till en början valt att behandla ansvaret för ren förmögenhetsskada enligt 2 kap 4 § SkL. Därefter behandlas psykiskt stördas ansvar för medvållande till egen skada. Medvållandeansvar i allmänhet lämnas här därhän. Nästföljande avsnitt tar upp frågan om vårdnadshavares ansvar för skada som en psykiskt störd person orsakar, solidariskt skadeståndsansvar och psykisk störning samt försäkringsgivares regressrätt gentemot en psykiskt störd person.

2 Allmänt om tillämpningen av 2 kap 3 § SkL

2.1 Regelns tillämpningsområde

För att 2 kap 3 § SkL skall bli tillämplig krävs att skadevållaren handlat under påverkan av en allvarlig psykisk störning eller, som andra meningens i samma paragraf stadgar, under påverkan av en annan psykisk störning som inte är självförvållad och tillfällig. Skadeståndet kan följaktligen nedsättas när den psykiska störningen är tillfällig men inte självförvållad samt när störningen är självförvållad men varar så länge att den inte kan anses tillfällig.² Med att den psykiska störningen är självförvållad och tillfällig avses fall där skadevållaren är påverkad av alkohol eller narkotika. Med undantag av fall där skadevållaren uppvisar direkta patologiska drag blir en nedsättning av skadeståndet i dessa fall inte aktuell.³ Istället tillämpas här den allmänna culperegeln i 2 kap 1 § SkL utan inskränkning.⁴

2 kap 3 § SkL är enbart tillämplig på person- och sakskada.⁵ Ren förmögenhetsskada som vållats genom brott ersätts enligt 2 kap 4 § SkL, vilken även tillämpas beträffande personer som vållar skada under påverkan av en psykisk störning.⁶ När psykiskt störda personer orsakat ren förmögenhetsskada genom oaktsamhet som inte är straffbar måste ansvaret istället grundas på något annat, till exempel kontraktsförhållanden. I dessa fall kan ansvaret inskränkas genom en tillämpning av Lag (1924:323) om verkan av avtal, som slutits under påverkan av en psykisk störning.⁷ Eftersom endast det utomobligatoriska skadeståndsansvaret för psykiskt störda personer skall behandlas i denna uppsats kommer denna bestämmelse inte att beröras närmare.

2 kap 3 § SkL avser den som *vållar* skada under påverkan av en psykisk störning. Bestämmelsen tillämpas således inte när ansvaret är strikt.⁸

Mellan den psykiska störningen och skadans tillfogande skall föreligga orsaksförhållande, kausalsamband. Detta framgår av uttrycket ”under

² Karlgren, Hjalmar, *Skadeståndsrätt*, 5 uppl., s. 99f.; Bengtsson, Bertil, Nordensson, Ulf, Strömbäck, Erland, *Skadestånd, lagstiftning och praxis med kommentarer*, s. 106.

³ Prop. 1972:5, s. 15, 132; Saxén, Hans, *Skadeståndsrätt*, s. 105; Ekstedt, Leif, *Skadeståndsrätt*, s. 59; Bengtsson m. fl., 1985, s. 106.

⁴ Prop. 1972:5, s. 632.

⁵ Av 1 kap 3 § SkL framgår att såsom personskada räknas även kränkingsersättning. Även denna ersättning omfattas således av 2 kap 3 § SkL.

⁶ Prop. 1972:5, s. 632; se vidare 7.1.

⁷ Bengtsson, Bertil, *Om jämkning av skadestånd*, s. 298.

⁸ *Ibid.* s. 285.

påverkan av” i paragrafen. Hade skadevållaren tillfogat skadan oberoende av sin psykiska störning blir 2 kap 3 § SkL således inte tillämplig.⁹

Bevisbördan för att en handling skett under påverkan av en psykisk störning ligger på skadevållaren. Det är också han som har att visa att en tillfällig psykisk störning inte är självförvållad.¹⁰ Rent allmänt har HD uttalat att 2 kap 3 § SkL skall tillämpas restriktivt.¹¹

2.2 2 kap 3 § SkL och 6 kap 2 § SkL.

Inom skadeståndsrätten talas ofta om nedsättnings- och jämningsregler. De förstnämnda reglerna återfinns i 2 kap SkL medan reglerna om jämkning finns i 6 kap. Nedsättningsreglerna hänger samman med vilken personkategori skadegöraren tillhör, medan jämningsreglerna tar sikte på den skadelidandes medverkan och parternas ekonomiska förhållanden.¹² Till skillnad från 6 kap 2 § SkL är alltså 2 kap 3 § SkL inte någon jämningsregel i egentlig mening.¹³ En jämningsregel utgår från fullt skadestånd och tillämpas t. ex. när skadeståndet av ekonomiska skäl inte kan bäras av den skadevållande. När en psykiskt störd persons skadeståndsansvar är under bedömning skall istället en skälighetsbedömning göras enligt 2 kap 3 § SkL. En rad faktorer kan då påverka utgången.¹⁴

När 2 kap 3 § SkL skall tillämpas presumeras att ett större skadestånd är oskäligt betungande för den ansvarige. När fullt skadestånd utdöms enligt 2 kap 3 § SkL kan man utgå från att inte heller jämkning enligt 6 kap 2 § skulle ske för en vuxen, tillräknelig skadevållare. Omvänt gäller att där jämkning kan ske av vuxna, tillräkneliga personers ansvar, bör detta ligga än närmare till hands beträffande psykiskt störda personer. Kan inte den ansvariges skadeståndsskyldighet nedsättas med hjälp av 2 kap 3 § SkL¹⁵ är det således inte heller meningsfullt att åberopa 6 kap 2 § SkL eftersom de omständigheter som nämns i denna paragraf redan har beaktats.¹⁶

2 kap 3 § SkL tillämpas, som ovan framgått, inte när ansvaret är strikt. Istället tillämpas 6 kap 2 § SkL. Bengtsson anser emellertid att det bör beaktas att ansvaret kan framstå som speciellt betungande för psykiskt störda personer.¹⁷ I 6 kap 2 § SkL beaktas särskilt behovet av skydd mot betungande skadestånd. Detsamma gäller när personen i fråga svarar som arbetsgivare enligt 3 kap 1 § SkL. Att den psykiskt störde i dessa fall har mindre möjligheter att få sitt skadestånd reducerat kan knappast anses

⁹ Saxén, s. 105.

¹⁰ Ibid. s. 105.

¹¹ NJA 1999 s. 441.

¹² Roos, Carl Martin, *Ersättningsrätt och ersättningssystem*, s. 112.

¹³ I doktrinen görs i allmänhet inte någon skillnad mellan de olika begreppen och jag kommer därför att använda termen jämkning även i fall där nedsättning avses.

¹⁴ Prop. 1972:5, s. 169; Bengtsson, 1982, s. 306.

¹⁵ Detsamma gäller även 2 kap 2 § och 4 kap 1 § SkL.

¹⁶ Bengtsson, 1982, s. 239; Hellner, Jan, *Skadeståndsrätt*, s. 430; Roos, s. 164.

¹⁷ Bengtsson, 1982, s. 285.

stötande. Ett strikt ansvar eller ett principalansvar motiveras utifrån att den ansvarige driver viss verksamhet eller innehar viss egendom. Hans brist på tillräknelighet har mindre betydelse i dessa sammanhang.¹⁸

Varken 2 kap 3 § SkL eller 6 kap 2 § är avsedd att tillämpas om det finns en ansvarsförsäkring. Fullt skadeståndsansvar är ju i dessa fall inte betungande för skadevållaren, se vidare kap 5.¹⁹

Av det ovan sagda följer att de argument som används för att motivera jämkning enligt 6 kap 2 § SkL också bör kunna användas som argument för nedsättning enligt 2 kap 3 § SkL. Detta framgår även av vad HD uttalade i NJA 1993 s. 727.

2.3 Några likheter och skillnader mellan 2 kap 3 § SkL och 2 kap 2 § SkL

Till sin uppbyggnad liknar regeln i 2 kap 3 § SkL regeln i 2 kap 2 § SkL. Eftersom lydelsen av 2 kap 3 § nära överensstämmer med den av 2 kap 2 §, kan vad som gäller om barn och ungdom i betydande utsträckning tillämpas även på psykiskt störda.²⁰ Ansvaret bestäms emellertid inte på samma sätt enligt 2 kap 2 § som enligt 2 kap 3 § SkL. Bedömningen av minderårigas ansvar skall vara mildare än när det gäller vuxna otillräkneliga personer.²¹ I förarbetena till skadeståndslagen uttalas att det finns anledning att anta att domstolarna är betydligt mer restriktiva när det gäller att sätta ned skadeståndet för psykiskt störda personer än när det är fråga om barn.²²

I allmänhet finns det även mindre skäl att beakta skadeståndets ekonomiska verkningar för en person som lider av en psykisk störning än när det är fråga om barn. De ekonomiska förhållandena tillmäts i dessa fall mer sällan självständig betydelse.²³

Av det ovan anförda följer att samma argument som används för nedsättning av barns skadeståndsansvar även kan användas beträffande psykiskt störda. Däremot bör man enligt min mening vara försiktig med att dra alltför långtgående slutsatser av uttalandet att bedömningen av minderårigas ansvar skall vara mildare än den beträffande psykiskt störda personer. Om nedsättning av skadeståndet inte beviljats för en 17-åring bör detta inte per automatik innebära att även en mycket allvarligt psykiskt störd person, vid i övrigt oförändrade förhållanden, skall åläggas att utge fullt skadestånd.

¹⁸ Ibid., s. 285, 304.

¹⁹ Detsamma gäller även övriga nedsättnings- och jämningsregler i SkL. Roos, s. 112; Hellner, 1996, s. 185f.

²⁰ Hellner, Jan, *Skadeståndsrätten. En introduktion*, s. 43. Någon förklaring vad som skulle gälla i detalj ger han däremot inte.

²¹ Bengtsson, 1982, s. 306; Bengtsson, Bertil, *Svensk rättspraxis, skadestånd utom kontraktsförhållanden 1993-1996*, SvJT 1998 s. 89, s. 91.

²² Prop. 1972:5, s. 118, 466; LU 1972:10, s. 79.

²³ Prop. 1972:5, s. 466.

Hänsyn till skadevållarens ålder respektive sinnestillstånd ingår i den skälighetsbedömning som skall ske i varje enskilt fall.

2.4 Uppsåts- och oaktsamhetsbedömningen

I lagtexten används begreppet ”vållande” för att beteckna att en handling skall ha skett genom uppsåt eller av oaktsamhet. Culpabegreppet tillhör ett av de mest diskuterade begreppen inom skadeståndsrätten och det berörs därför endast i korthet i detta sammanhang.²⁴

Vid culpabedömningen skall enligt Hellner fyra faktorer beaktas; risken för skada, den sannolika skadans storlek, möjligheten att förekomma skadan samt den handlandes möjlighet att inse risken för skada. Därefter skall avgöras om dessa omständigheter krävde ett annat handlande än det som förekommit.²⁵ I ett avseende kan culpabedömningen sägas vara objektiv. I princip skall inte individuella omständigheter, såsom att skadevållaren är gammal, lågbegåvad, sjuk, lider av fysiska defekter etc, beaktas vid culpabedömningen.²⁶

Personer som lider av en psykisk störning kan ådra sig skadeståndsskyldighet inom det allmänna culpaansvarets ram. Ansvar skall således inträda vid handling eller underlåtenhet som skulle medföra ansvar för en frisk person. Beträffande den subjektiva sidan blir det tal om en avvikande tillämpning. Skadestånd kan bli aktuellt även när skadevållaren med hänsyn till sitt sinnestillstånd inte kan anses vara uppsåtlig eller vårdslös i vanlig mening. En annan sak är att ansvaret sedan skall bestämmas efter en skälighetsbedömning.²⁷

Enligt Bengtsson framgår det inte klart av motiven om skadegörarens otillräknelighet skulle kunna vara av sådan art att man av subjektiva skäl över huvud taget inte skulle kunna tala om vållande - ett resonemang motsvarande det som bland annat Hellner fört om de minsta barnen.²⁸ I förarbetena uttalar emellertid DepCh att skadestånd skall kunna utgå även när sinnessjukdomen är så grav att man över huvud taget inte kan tala om uppsåt eller vårdslöshet i vanlig mening.²⁹ Arten och graden av den

²⁴ För en mer ingående analys av culpabegreppet hänvisas till Dahlman, Christian, *Konkurrerande culpakriterier*, Lund, 2000, Hellner, Jan, *Skadeståndsrätt*, Stockholm, 1996, Karlgren, Hjalmar, *Skadeståndsrätt*, Stockholm, 1972. Bengtsson m.fl., *Skadestånd, lagstiftning och praxis med kommentarer*, Stockholm, 1985.

²⁵ Hellner, 1996, s. 131f.

²⁶ *Ibid.*, s. 137; Saxén, s. 104; Det är viktigt att hålla isär vad som menas med att culpabedömningen är objektiv och ett objektivt ansvar. Att culpabedömningen (i viss mån) är objektiv innebär som nämnts att individuella omständigheter i princip inte skall beaktas. Ett objektivt ansvar (strikt ansvar) innebär att skadegöraren ansvarar utan att man över huvud taget går in på en culpabedömning.

²⁷ Prop. 1972:5, s. 131, 456, 465, 631; Bengtsson, 1982, s. 303, Bengtsson m.fl., 1985, s. 106.

²⁸ se Hellner, 1996, s. 263; Bengtsson, 1982, s. 303.

²⁹ Prop. 1972:5, s. 169, se även s. 465, 631; LU 1972:10, s. 76; Bengtsson, 1982, s. 303; Bengtsson m.fl., 1985, s. 107; Saxén uttalar däremot att ”Samma skäl som talar för att små

handlandes sjukdom bör emellertid tillmätas särskild betydelse vid skälighetsprövningen.³⁰

barn är ansvarsfria talar för ansvarsfrihet vid större psykiska avvikelser från det normala. I så fall kan man inte ens inom citationstecken tala om vållande.” Saxén, s. 105.

³⁰ Prop. 1972:5, s. 169.

3 Begreppet allvarlig psykisk störning, skadevållarens sinnestillstånd

3.1 Allvarlig psykisk störning

Skadevållaren måste, för att bli föremål för nedsättningsregeln i 2 kap 3 § SkL handlat under påverkan av en allvarlig psykisk störning eller under påverkan av en annan psykisk störning som inte är självförvållad och tillfällig.

Genom införandet av 2 kap 3 § SkL utvidgades personkretsen jämfört med vad som gällde innan. Den gamla bestämmelsen omfattade de som var sinnessjuka eller sinnesslöa eller led av annan själslig abnormitet som var så djupgående att den kunde jämföras med sinnessjukdom³¹. I och med tillkomsten av 2 kap 3 § SkL kom alla som över huvud taget lider av en rubbning av själsvärksamheten att omfattas av bestämmelsen.³²

I förarbetena till 1972 års skadeståndslag sägs att det knappast är möjligt att ange några bestämda riktlinjer beträffande skadevållare som lider av annan själslig abnormitet än sinnessjukdom eller sinnesslöhet och vilkas tillstånd inte är så allvarligt att det kan jämföras med sinnessjukdom.³³ De aktuella fallen kan variera mycket. I allmänhet lär jämkning emellertid sällan bli aktuellt för dessa skadevållare. De vanligaste fallen torde utgöras av vålds- eller förmögenhetsbrott begångna av psykopater, och i dessa fall bör fullt skadestånd inträda.³⁴ Nedsättning av skadeståndsansvaret blir således endast aktuellt i undantagsfall för skadevållare som inte är *allvarligt* psykiskt störda. Det är därför på sin plats att, i den mån det är möjligt, klargöra vad som avses med detta begrepp.

Förförarbetena till 1972 års skadeståndslag säger mycket lite om vad som skall avses med sinnessjukdom eller sinnesslöhet. Eftersom dessa begrepp inte har bibehållits har detta mindre betydelse idag. Det framgår emellertid inte heller helt klart om begreppen skall ges samma innebörd som inom straffrätten. Flera uttalanden tyder emellertid på att så skulle vara fallet. Beträffande de personkategorier som 2 kap 3 § SkL skulle avse bibehölls begreppen i skadeståndslagen i avvaktan på en översyn av BrB 30 kap³⁵. En

³¹ Det s.k. jämförbarhetsbegreppet.

³² Prop. 1972:5, s. 463.

³³ D.v.s. i dagens termer, lider av annan psykisk störning än allvarlig sådan.

³⁴ Prop. 1972:5, s. 466f.; Bengtsson, 1982, s. 308; I ett senare sammanhang framgår mer tydligt att psykopater inte i alla sammanhang skall uteslutas från paragrafens tillämpning. 2 kap 3 § 2 men SkL sägs istället tillämpas ”med viss återhållsamhet” för denna grupp. Bengtsson m.fl., 1985, s. 106.

³⁵ Tidigare BrB 33 kap.

övergång till en ny terminologi beträffande personkretsen i 2 kap 3 § SKL sades böra äga rum i ett sammanhang över hela linjen i den civil- och straffrättsliga lagstiftningen.³⁶ För utformningen av en ny skadeståndsbestämmelse kunde hämtas viss ledning av BrB 30 kap 6 §,³⁷ det s.k. fängelseförbudet, sammanställt med 1 kap 2 § samma balk, och av 1924 års lag om verkan av avtal som slutits under påverkan av en psykisk störning.³⁸ Genom att jämställdhetsbegreppet avskaffades kom bestämmelsen att stämma närmare överens med vad som gällde för inomobligatoriska förhållanden enligt Lag (1924:323) om verkan av avtal, som slutits under påverkan av en psykisk störning. Någon absolut överensstämmelse åsyftades emellertid inte eftersom de båda bestämmelserna har olika rättsföljder.³⁹

Från och med 1991 används begreppet psykisk störning. Även denna gång innebar förändringen en utvidgning av personkretsen. I förslag om ändring i skadeståndslagen (1972:207) föreslogs att de begrepp rörande personer med psykiska störningar som skulle komma att användas i lagstiftningen om den psykiatriska tvångsvården också skulle användas inom civilrätten. Syftet med förändringen var att den aktuella personkretsen skulle behandlas enhetligt inom hela den civil- och straffrättsliga lagstiftningen liksom inom den administrativa vårdlagstiftningen.⁴⁰ I det närmaste skall jag därför redogöra för den exemplifiering av allvarlig psykisk störning som sker i prop. 1990/91:58 samt i *Kommentar till Brottsbalken*, Del III.

Till allvarlig psykisk störning hör tillstånd av psykotisk karaktär, således tillstånd med störd realitetsvärdering och med symptom av typen vanföreställningar, hallucinationer och förvirring. En hjärnskada kan orsaka en psykisk funktionsnedsättning av allvarlig art (demens) där personen i fråga har en störd realitetsuppfattning och bristande förmåga till orientering i tillvaron. Allvarliga depressioner med självmordstankar räknas också hit. Till allvarlig psykisk störning hör även svårartade personlighetsstörningar, till exempel vissa invalidiserande neuroser och personlighetsstörningar med impulsgenombrott av psykoskaraktär liksom krisreaktioner som medför en så uttalad påverkan på den psykiska funktionsnivån att de är av psykotisk art. Även alkoholpsykoserna skall hänföras till allvarlig psykisk störning. Som exempel kan nämnas delirium tremens, alkoholhallucinos och klara demenstillstånd. Detsamma gäller de psykoser som kan drabba narkotikamissbrukare. Allvarlig psykisk störning kan föreligga även i andra situationer när en missbrukare kommit in i ett allvarligt förvirringstillstånd och det är uppenbar fara för hans liv eller psykiska hälsa. I vissa fall kan ett abstinensstillstånd vara så allvarligt att det under en kortare tid måste betecknas som en allvarlig psykisk störning. Ett allvarligt missbruk som enbart leder till allvarliga kroppsliga komplikationer skall naturligtvis undantas. En psykisk funktionsnedsättning som beror på åldrande, s.k.

³⁶ Prop. 1972:5, s. 463f., 631.

³⁷ Tidigare 33 kap 2 § 1 st BrB.

³⁸ Prop. 1972:5, s. 131.

³⁹ LU 1972:10, s. 77.

⁴⁰ Prop. 1990/91:194, s. 41f.

åldersdement beteende, kan däremot vara av sådant slag att det är tal om en allvarlig psykisk störning.⁴¹

Psykisk störning är ett samlingsbegrepp för alla slags psykiska sjukdomar och andra psykiska avvikelser inklusive psykisk utvecklingsstörning. För att en utvecklingsstörning skall anses vara en allvarlig psykisk störning räcker det inte enbart med en hämning i förståndsutvecklingen.⁴² I begreppet psykisk utvecklingsstörning innefattas alla som lider av en psykisk intellektuell funktionsnedsättning, såväl de som är utvecklingsstörda i vanlig mening som de som på grund av hjärnskada, föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom, har fått ett betydande och bestående begåvningshandikapp. Även personer med barnpsykos omfattas. Är den psykiska utvecklingsstöringen av kvalificerat slag kan den således betraktas som en allvarlig psykisk störning.⁴³

Både störningens art och grad måste beaktas vid bedömningen av om en psykisk störning skall anses som allvarlig. Med art avses typen av störning och med grad avses omfattningen av det ingrepp i personligheten som störningen förorsakar. En del typer av psykiska störningar kan vara allvarliga både till sin art och sin grad. Andra, som till exempel schizofreni, får alltid anses som allvarliga till sin art, men behöver inte vara det till sin grad. När det exempelvis gäller depressioner är dessa inte alltid av allvarlig art, utan graden av störningen får avgörande betydelse för bedömningen.⁴⁴

3.2 Skadevållarens sinnestillstånd

Med skadevållarens sinnestillstånd⁴⁵ avses arten och graden av hans sjukdom.⁴⁶ I fråga om inverkan av ett psykiskt sjukdomstillstånd får man räkna med större variationer än när det gäller ett barns ålder och utveckling. Sjukdomen kan inverka på den sjukas bedömningsförmåga från tid till annan och det är å andra sidan inte säkert att en allvarlig psykisk störning gör den sjuke oförmögen att hantera alla situationer. I många avseenden kan han betraktas som praktiskt taget frisk och normal.⁴⁷ Eftersom det endast finns ett fåtal rättsfall på området, både vad gäller äldre rätt och 2 kap 3 § SkL är det oklart vilken betydelse skadegörarens sinnestillstånd kan tillmätas. I vissa fall har vid uppsåtliga och grovt vårdslösa handlingar fullt skadestånd utdömts trots att skadevållaren varit allvarligt psykiskt störd.⁴⁸

⁴¹ Prop. 1990/91:58, s. 86f.

⁴² Ibid., s. 86f.; Berg, Ulf, Berggren, Nils-Olof, Munck, Johan, Werner, Anita, Viktor, Dag, Örn, Claes, *Kommentar till Brottsbalken*, Del III, s. 259f.

⁴³ Berg, m.fl., s. 259f.

⁴⁴ Gylling Lindkvist, Cecilia, Rosenberg, Göran, Rundqvist, Ingvar, *Lagen och psykiatrin*, s. 42.

⁴⁵ Som synonyma begrepp används tillräknelighet och insikt.

⁴⁶ Prop. 1972:5, s. 465; Störningens art och grad kommer alltså inte bara in i bedömningen av om en psykisk störning över huvud taget skall anses som allvarlig, utan även i skälighetsbedömningen.

⁴⁷ Prop. 1972:5, s. 465f.; Bengtsson m.fl., 1985, s. 107; Roos, s. 164.

⁴⁸ Bengtsson, 1982, s. 307.

I FFR 1954 s. 308 hade en man, J, gjort sig skyldig till två mord i förening med mordbrand. Gärningen hade begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning. Skadelidanden, Gotlands norra härads brandstodsförening, yrkade att J skulle förpliktas utge skadestånd med 52 000 kr vilket motsvarade det belopp föreningen utgett till mordoffrens dödsbo med anledning av branden. HR:n ansåg att J inte kunde fällas till ansvar eftersom han led av själslig abnormitet (dåvarande 5 kap 5 § SL). Samtidigt ålades han att utge fullt skadestånd. Härför talade bland annat att J ”handlade med berått mod och att han skulle ha anlagt branden, även om han förstått att makarna då ännu vore vid liv.” HovR:n fastställde HR:ns dom.

I ett äldre rättsfall, HD 1954/69 hade en man misshandlat två personer. På grund av en hjärnskada ansågs han ha befunnit sig i ett sådant sinnestillstånd att han gick fri från straff (dåvarande 3 kap 3 § 2 mom SL). Detta uteslöt emellertid inte att fullt skadestånd kunde utgå. Ett justitieråd jämkade ersättningen med hälften medan ett annat ansåg att skadevällaren ej var ersättningskyldig.⁴⁹

I FFR 1958 s. 283 hade en sinnessjuk person, L, vållat en brand i en fastighet och därför åtalats för grov mordbrand och försök till försäkringsbedrägeri. Gärningen hade begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning. Vid bedömningen beaktade HovR:n särskilt gärningens farliga beskaffenhet och att det inte kunde antas att L på grund av sin abnormitet saknade insikt om gärningens farlighet. Fullt skadestånd utdömdes. HD meddelade ej prövningstillstånd.

I FFR 1977 s. 234 hade S åtalats för rån och tillgrepp av fortskaffningsmedel. Eftersom S begått gärningarna under inflytande av psykisk abnormitet, vilken var av så djupgående natur att den skulle jämföras med sinnessjukdom, d.v.s. en allvarlig psykisk störning, dömdes S till sluten psykiatrisk vård. Som ett argument mot att nedsättning skulle ske anförde HovR:n att S haft full insikt om vad han företagit sig.

I NJA 1979 s. 581 skedde en liknande bedömning som i FFR 1977 s. 234. T hade åtalats för ett postrån. Handlingen hade begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning och T dömdes därför till sluten psykiatrisk vård. Såväl HovR som HD ansåg att T trots sin psykiska abnormitet handlat med full insikt om vad han företog sig. Fullt skadestånd utdömdes.⁵⁰

Insikt om den skadegörande handlingens farlighet beaktades även av HovR i RH 1984:9.

I NJA 1992 s. 541 hade en man, O, gjort sig skyldig till en synnerligen grov misshandel och dömdes till sluten psykiatrisk vård eftersom gärningen skett

⁴⁹ Hämtat från Saxén, s. 105f. Rättsfallet är från finska HD.

⁵⁰ Att märka är att den omständigheten att skadevällaren handlat med full insikt inte var avgörande för att fullt skadestånd skulle utgå. Återanpassningshänsyn hade kunnat leda till att en nedsättning ändå skulle ske. Se under kap 5.2.

under påverkan av en allvarlig psykisk störning. Målsäganden yrkade skadestånd med 75 000 kr för kränkning. O ansågs ha varit väl medveten om sina handlingar och med hänsyn till brottets art och storleken av det yrkade skadeståndet fanns inte tillräckliga skäl att sätta ned skadeståndet med hänsyn till O:s sinnestillstånd vid gärningen. HD utdömde ojämkat skadestånd.

I NJA 1993 s. 138 hade G försökt beröva livet på sin 17 månader gamla son genom att kasta ut honom genom ett fönster på tredje våningen. G dömdes till fängelse för försök till mord. I skadeståndsdelen gjorde G gällande att skadeståndet skulle jämkas till noll under hänvisning till sitt psykiska tillstånd vid tiden för den skadegrundande handlingen. HD uttalade: "I målet har inte sådana omständigheter framkommit att anledning förekommer till annat än att Mohamed G skall bära fullt skadeståndansvar för det inträffade. Frånsett hänvisningen till sitt psykiska tillstånd vid den aktuella tidpunkten har Mohamed G inte riktat någon invändning mot storleken av det (...) fordrade skadeståndsbeloppet och detta får anses skäligt." G ansågs inte lida av en allvarlig psykisk störning eftersom han dömdes till fängelse. Gärningsmannens sinnestillstånd kunde inte, som i NJA 1999 s. 441, ensamt ligga till grund för en nedsättning av skadeståndet. I övrigt är det svårt att dra några slutsatser av rättsfallet eftersom skadevällaren inte tycks ha åberopat några andra omständigheter som hade kunnat beaktas vid frågan om nedsättning.

I NJA 1999 s. 441 hade en man, V, huggit en för honom okänd kvinna, R, i ryggen med en kökskniv och dömdes för grov misshandel. V ansågs ha begått gärningen under påverkan av en allvarlig psykisk störning och överlämnades till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning. R yrkade skadestånd. Fråga i målet var om ersättningen skulle nedsättas med stöd av 2 kap 3 § SkL under åberopande av V:s sinnestillstånd och gärningens beskaffenhet.

Föredraganden i HD, RevSkr Tegnér, anförde att TR:n funnit att V måste ha haft för avsikt att tillfoga Annika R allvarlig kroppsskada. V måste därför anses ha haft en inte helt obetydlig grad av tillräknelighet vid brottstillfället. Härtill kommer att brottet består av grov misshandel med livshotande skador till följd. Vid grova våldsbrott bör den skadelidandes intresse väga tyngre än skadevällarens. 2 kap 3 § SkL bör dessutom tillämpas restriktivt. Enligt referenten fanns inte tillräckliga skäl att med hänsyn till V:s sinnestillstånd vid gärningstillfället eller övriga omständigheter sätta ned det utdömda skadeståndet.

HD anförde att av avgörande betydelse för om nedsättning bör ske måste bl.a. vara arten och graden av den störning som gärningsmannen haft liksom det sätt på vilket störningen påverkat hans handlande.⁵¹ V hade i och för sig varit väl medveten om sitt handlande. Utifrån normala föreställningar framstod detta emellertid som helt irrationellt och oförklarligt. Det ansågs vara klart att V handlat i ett akut psykotiskt tillstånd under inflytande av vanföreställningar och hallucinationer. Vid sådant förhållande fick det, även med beaktande av den medvetandegrad som V handlat under, anses före

⁵¹ Det är i detta fall inte tal om kausalsambandet. Detta är ju en förutsättning för att man över huvud taget skall tillämpa 2 kap 3 § SkL.

ligga förutsättningar för nedsättning av skadeståndet. Den nedsättning med en tredjedel som blev en följd av V:s medgivande ansågs skälig.⁵² V:s brist på tillräknelighet, hans sinnestillstånd, tycks ha varit det tyngst vägande argumentet.

Från sinnestillstånd skall man skilja sinnesart, som var den tidigare formuleringen. Men sinnesart avses skadevållarens inställning i det enskilda fallet. Det kan röra sig om allt ifrån ganska obetydlig oförsiktighet till skadelystet syfte.⁵³ I 1972 års skadeståndslag beslöt man att utesluta uttrycket. Hänsyn till de subjektiva omständigheterna, om handlingen var uppsåtlig eller inte, kunde enligt kommittén tas inom ramen för bedömningen av handlingens beskaffenhet.⁵⁴

⁵² Det framgår inte av rättsfallet om en större nedsättning hade kunnat bli aktuell under förutsättning att V inte medgivit det belopp som slutligen utdömdes.

⁵³ Prop. 1972:5, s. 116, som i sin tur hänvisar till NJA II 1924 s. 617; Bengtsson, 1982, s. 298.

⁵⁴ Prop. 1972:5, s. 126.

4 Handlingens beskaffenhet

Handlingens beskaffenhet hänger nära samman med tillräkneligheten. Här beaktas skadevållarens inställning i det enskilda fallet, d.v.s. om gärningen varit uppsåtlig eller om enbart vårdslöshet kan läggas honom till last.⁵⁵ En gärning förövad med uppsåt är naturligtvis särskilt allvarlig.⁵⁶ Att en handling förövats med uppsåt utesluter emellertid inte att jämkning kan ske.⁵⁷ Misshandel torde ofta medföra fullt skadestånd om inte omständigheterna är särskilt ömmande. Samma sak gäller allvarliga förmögenhetsbrott.⁵⁸

Ett antagande av att en person som lider av en allvarlig psykisk störning har insikt om den riskabla karaktären av en handling måste emellertid ske med viss försiktighet. I fråga om synen på olika handlingstyper kan även äldre rättsfall ge ledning på denna punkt. Skuldgraden lär dock inte så ofta ha någon avgörande betydelse.⁵⁹

I förarbetena nämns bara skadevållarens inställning som en omständighet som skall beaktas under ”handlingens beskaffenhet”. Min mening är att även typen av handling bör beaktas under detta rekvisit. Man bör, i fall där det är fråga om en brottslig handling, se hur allvarligt brottet är till sin karaktär. Möjligheterna att få skadeståndet nedsatt vid skadegörelse bör vara större än vid till exempel vid allvarliga brott mot person. Måhända är det detta Bengtsson avser när han talar om ”handlingstyper”.⁶⁰ I praxis framkommer detta emellertid tydligt. Brottsens allvarliga art har i flera fall varit ett argument för att nedsättning av skadeståndet inte skall ske.

I FFR 1954 s. 308 dömdes en man för två mord i förening med mordbrand. Mannen hade begått gärningen under påverkan av en allvarlig psykisk störning. Ojämkat skadestånd utdömdes.

I FFR 1958 s. 283 (se ovan kap 3) ansåg HovR:n gärningens farliga beskaffenhet utgöra ett starkt skäl för att inte nedsätta skadeståndet.

I FFR 1959 s. 219 hade en sinnessjuk bilist, E, skadat kronans egendom med sin bil försäkrad i försäkringsbolag Holmia. Kronan ville ha ersättning ur trafikförsäkringen med 1 220 kr. Bolaget bestred käromålet och menade att E var fri från vållande i bilansvarighetslagen eftersom han handlade

⁵⁵ Ibid., s. 466.

⁵⁶ I motiven till 1972 års skadeståndslag framhålls emellertid att det inte utan vidare är givet att en uppsåtlig handling skall bedömas strängare än ett oaktsamt beteende. Bedömningen i det hänseendet blir i avsevärd mån beroende av sjukdomstillståndet och hur detta inverkar på skadevållaren i olika situationer. Ibid., s. 466.

⁵⁷ Hellner, 1996, s. 271.

⁵⁸ Bengtsson, 1982, s. 308.

⁵⁹ Ibid., s. 308.

⁶⁰ Ibid., s. 308.

under inflytande av sinnessjukdom av beskaffenhet att han icke var medveten om den handling han företog. RR:n bedömde E:s skadeståndsansvar utifrån 6 kap 6 § SL⁶¹ men fann ändå att fullt skadestånd skulle utgå "(m)ed hänsyn särskilt till att skadan uppkommit under trafik med motorfordon och till att handlingen måste anses ha varit av synnerligen farlig beskaffenhet..." HovR fann inte skäl att ändra RR:ns dom. HD meddelade ej prövningstillstånd. Att skadan vållades genom grov vårdslöshet och var av allvarligt slag tycks ha varit avgörande för bedömningen.

I FFR 1972 s. 140 hade M åtalats för mordbrand. Gärningen hade begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning. TR:n dömde M till sluten psykiatrisk vård och fann trots gärningens i och för sig allvarliga beskaffenhet, skäligt jämka M:s skadeståndsskyldighet till två tredjedelar av vad eljest skolat utgå. HovR:n fann inte skäl att göra någon ändring i TR:ns dom i sak. Domstolarnas motivering är inte särskilt upplysande, och man bör därför vara försiktig med att dra för långtgående slutsatser av avgörandet. Det kan emellertid konstateras att brottets allvarliga art inte var tillräckligt för att utdöma fullt skadestånd.

I NJA 1979 s. 581 hade T gjort sig skyldig till rån av ett postkontor under påverkan av en allvarlig psykisk störning. T hade hotat personal och kunder till livet med ett avsågat hagelgevär. Fullt skadestånd utdömdes.

I RH 1989:71 uttalade HovR att vid uppsåtliga brott av allvarligt slag bör jämkning inte komma i fråga annat än i absoluta undantagsfall. Gärningsmannens ekonomiska omständigheter (se 5.2) utgjorde emellertid ett sådant undantagsfall. Att observera är att det i detta fall inte var klarlagt att skadevållaren led av en allvarlig psykisk störning. Med hänsyn till övrig praxis, där skadevållarens psykiska störning varit av allvarligt slag, är det enligt min mening tveksamt om man kan betrakta nedsättning vid uppsåtliga brott som ett undantag.

I NJA 1994 s. 620 hade H dömts till fängelse för försök till mord och olaga hot och ålagts att betala skadestånd till målsäganden. Sedan det framkommit att han begått gärningen under påverkan av en allvarlig psykisk störning och var i behov av psykisk vård fick han resning beträffande påföljden. Skäl för resning ansågs inte föreligga i skadeståndsfrågan. HD uttalade; "Vehbi H har inte förebringat några sådana omständigheter som, om de varit kända för HovR:n, sannolikt skulle ha lett till en annan utgång av målet i skadeståndsdelen." Bengtsson drar slutsatsen att H i alla händelser skulle svara fullt ut enligt 2 kap 3 § SkL.⁶² Själv är jag mera tveksam till om denna slutsats kan dras. Min tolkning av rättsfallet är att resningsansökan i skadeståndsdelen kan ha fallit på processrättslig grund – omständigheter som hade kunnat bli aktuella att ta hänsyn till i skälighetsbedömningen hade inte åberopats och kunde därför inte beaktas.

⁶¹ Han ansågs följaktligen inte vara fri från vållande.

⁶² Bengtsson, 1998, s. 91.

Av rättsfallen framgår att brottets art har anförts som skäl för att inte nedsätta ett skadestånd. Samma argument har använts i NJA 1992 s. 541 och FFR 1977 s. 234. Det var här fråga om synnerligen grov misshandel och rån.

5 Betydelsen av föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden

5.1 Föreliggande ansvarsförsäkring

Ansvarsförsäkring förekommer ofta som en del i något slag av kombinerad försäkring. För privatpersoner tillhandahålls försäkringen i första hand genom hem- och villaförsäkringen och skyddar den som vållat en annan person skada. Ansvarsförsäkring omfattar inte skador som orsakats genom brott.⁶³ För en person som handlat under påverkan av en allvarlig psykisk störning nedsätts inte försäkringsersättningen även om denne uppsåtligt framkallat försäkringsfallet.⁶⁴

Efter tillkomsten av 2 kap 3 § SkL omnämns föreliggande ansvarsförsäkring som ett särskilt rekvisit i paragrafen. I förarbetena sägs att stor vikt skall tillmätas såväl försäkringsförhållandena som de ekonomiska omständigheterna över huvud taget. På denna punkt skulle den nya lagstiftningen delvis leda till en ändrad rättstillämpning.⁶⁵ Den äldre rättspraxis som föreligger har nu intresse främst i de fall då skadeståndskrav framställs mot oförsäkrade personer.⁶⁶

Det har i olika sammanhang diskuterats huruvida en ansvarsförsäkring skall tillåtas påverka själva ansvarsbedömningen eller endast skadeståndsbeloppets storlek när det väl konstaterats att skadeståndsskyldighet föreligger.

I förarbetena framhålls att ”Inom ramen för en föreliggande ansvarsförsäkring bör fullt skadeståndsansvar undantagslöst dömas ut, under förutsättning att skadevällaren anses över huvud taget vara ansvarig för skadan.”⁶⁷ En ansvarsförsäkring får inte påverka den grundläggande bedömningen av en handling så att en försäkrad person anses ersättningsskyldig med anledning av ett beteende, som över huvud taget inte skulle ha medfört skadeståndsansvar för en oförsäkrad person.⁶⁸

⁶³ Prop. 1972:5, s. 30; Roos, s. 119f.

⁶⁴ Se 33 § KFL.

⁶⁵ Prop. 1972:5, s. 459. Utgången i NJA 1960 s. 599 får av denna anledning idag anses överspelad. Uttalandet görs med anledning av barns skadeståndsansvar, men eftersom samma förändring gjordes beträffande bestämmelsen om psykiskt stördas skadeståndsansvar torde uttalandet även gälla för denna personkategori.

⁶⁶ Bengtsson, 1982, s. 299.

⁶⁷ Prop. 1972:5, s. 466; LU 1972:10, s. 79.

⁶⁸ LU 1972:10, s. 72; Uttalandet görs i samband med ansvarsförsäkringens inverkan på barns skadeståndsansvar, men torde kunna tillämpas även på de fall där skadevällaren är en person som handlat under påverkan av en psykisk störning.

Beträffande den första frågan, om en ansvarsförsäkring kan påverka bedömningen av om skadestånd över huvud taget skall erläggas, kan sägas följande. I den skadeståndsrättsliga diskussionen under mitten av 1900-talet har en del rättsvetenskapsmän rekommenderat att en föreliggande ansvarsförsäkring skulle vara skäl nog för att ålägga skadeståndsskyldighet.⁶⁹ Ett argument mot att på detta sätt tillämpa olika ansvarsregler beträffande försäkrade och oförsäkrade är att det vore oförenligt med den klarhet som man vill uppnå. En icke obetydlig rättsosäkerhet skulle annars kunna uppstå och culperegeln skulle luckras upp.⁷⁰

Den hävdvunna uppfattningen är att culpabedömningen inte skall påverkas av det faktum att skadan täcks av ansvarsförsäkring.⁷¹ Samtidigt, menar Hellner, finns det inte någon möjlighet att veta vad som inverkat på den enskilde domarens handlande utan att det kommit till uttryck i domsmotiveringen. Enskilda ledamöter av HD har i rättspraxis som ett förstärkande skäl för att ålägga skadeståndsskyldighet åberopat att det varit möjligt att utan större kostnad eller besvär teckna ansvarsförsäkring.⁷² Man bör emellertid inte dra alltför långtgående slutsatser av dessa rättsfall. Rättsfallen är gamla och uttalandena görs enbart av enskilda ledamöter. I senare praxis har inte HD använt detta argument. Dessutom är det i 1959 års fall tal om en juridisk person, inte en privatperson som är fallet vid tillämpningen av 2 kap 3 § SkL.

Den andra frågan, om föreliggande ansvarsförsäkring skall tillåtas påverka skadeståndets belopp, kan till skillnad från den första besvaras jakande. Om ansvarsförsäkring föreligger och denna täcker skadan blir en nedsättning av skadeståndet inte aktuell.⁷³

Jämkning enligt 6 kap 2 § SkL är ofta utesluten när ansvarsförsäkring inte tecknats men borde ha tecknats. Samma sak skulle eventuellt kunna gälla även vid tillämpning av andra nedsättnings- eller jämningsregler som tar hänsyn till skadevållarens ekonomiska förhållanden. Betydelsen av detta uttalande får emellertid ringa betydelse vad gäller tillämpning av 2 kap 3 § SkL, eftersom en skyldighet att teckna ansvarsförsäkring normalt anses åligga företag men inte privatpersoner.⁷⁴

I NJA 1959 s. 280 skadades en åskådare under en ishockeymatch av att en puck träffade honom i ansiktet. HovR menade att även om ett uppsättande av skyddsnät skulle hindra sikten och därför inte accepteras av publiken påverkar detta inte arrangörernas skadeståndsskyldighet. Detta gäller i synnerhet när ansvarsförsäkring, vilket föreningen också tecknat i detta fall,

⁶⁹ Bengtsson, Bertil, *Om ansvarsförsäkringens betydelse i skadeståndsmål*, SvJT 1961 s. 627, s. 640, som i sin tur hänvisar till Hoel samt Strahl.

⁷⁰ Bengtsson, 1961, s. 644.

⁷¹ Hellner, 1996, s. 261, 264; Bengtsson m.fl., 1985, s. 107.

⁷² Hellner, 1996, s. 185f.; Se nedan NJA 1959 s. 280 och NJA 1966 s. 70.

⁷³ Hellner, 1996, s. 185f.; Roos, s. 112, 121, 163, 246; Ekstedt, s. 59; Bengtsson, 1982, s. 299.

⁷⁴ Prop. 1975:12, s. 138; SOU 1971:83, s. 48; Roos, s. 164,

ligger nära till hands för föreningen och ansvarsförsäkring inte heller med hänsyn till den ringa skadefrekvensen, kan vara särskilt kostsam eller oskäligt betungande. HD ogillade emellertid skadeståndstalan. Ett justitieråd ville fastställa HovR:ns dom med motiveringen att den förhöjning av premien för ansvarsförsäkring ”som för idrottsföreningar och andra arrangörer av ishockeymatcher kan tänkas följa av att deras skyldighet att ersätta skada av nu ifrågavarande slag blir fastslagen i praxis icke kan bli av den storlek att vederbörande därigenom oskäligt betungas.”

I NJA 1966 s. 70 hade en rikoschetterande gevärskula vid fältskjutning inom visst hemvärnsområde träffat en person som inte deltog i skjutningen. Ett justitieråd var skiljaktig och beaktade försäkringsförhållandena i sin argumentation. För samtliga hemvärnsmän tecknas en kollektiv ansvarsförsäkring. Även om inte förekomsten av en ansvarsförsäkring får leda till att skadeståndsskyldighet åläggs generellt, bör det inte förnekas att en viss benägenhet kan finnas att vid bestämmandet av ramen för de fall som skola indragas under skadeståndsskyldigheten intaga en gentemot de skadelidande något mera frikostig hållning, när man vet att skadeståndsskyldigheten icke drabbar en enskild skadegörare utan genom premierna fördelas på ett stort antal försäkringstagare.

5.2 Andra ekonomiska förhållanden

I propositionen till skadeståndslagen framgår det inte klart vilka ekonomiska omständigheter som skall beaktas under ”andra ekonomiska förhållanden” och vilka som, om nu några över huvud taget skall göra det, skall beaktas under ”övriga omständigheter”. I Bengtssons modell beaktas den skadelidandes ersättningsbehov under ”övriga omständigheter” medan skadevållarens ekonomiska förhållanden tas hänsyn till under förevarande rubrik. Eftersom domstolarna ofta väger dessa båda omständigheter mot varandra blir i princip samma rättsfall aktuella under de båda rubrikerna. För enkelhetens skull har jag valt att beakta både skadevållarens och skadelidandens ekonomiska förhållanden under ”andra ekonomiska förhållanden”. Det teoretiska upplägget har naturligtvis ingen praktisk betydelse.

När ansvarsförsäkring finns och skadeståndet inte går utöver denna ram, blir det inte aktuellt att överväga andra ekonomiska förhållanden.⁷⁵ I andra fall tillmäts de ekonomiska omständigheterna mer sällan självständig betydelse. Om omständigheterna i övrigt är särskilt ömmande kan det emellertid finnas skäl att beakta att skadevållaren har en svag ekonomi eller att den skadelidandes möjligheter att bära förlusten, till exempel på grund av att han har en försäkring, är särskilt gynnsamma.⁷⁶ Hänsyn bör även tas till att personer

⁷⁵ Prop. 1972:5, s. 127. Uttalandet görs i samband med diskussionen om barns skadeståndsansvar men är så allmänt att det bör kunna tillämpas även beträffande ansvaret för personer som handlat under påverkan av en psykisk störning.

⁷⁶ Prop. 1972:5, s. 466.

som lider av en allvarlig psykisk störning kan ha särskilt dåliga inkomstmöjligheter även på sikt.⁷⁷

Vid brottsliga handlingar som begås av personer som lider av en allvarlig psykisk störning kan det finnas skäl att även beakta skadevållarens möjligheter att återanpassas i samhället. Man bör undvika att utdöma ett skadestånd som gör det meningslöst för skadevållaren att ens försöka återanpassa sig i samhället. En återanpassning måste samtidigt vara realistisk att räkna med, vilket inte alltid är fallet när det rör sig om vissa slag av psykisk störning.⁷⁸ Bertil Bengtsson har i en artikel från 1960-talet uttalat att personer som handlat under påverkan av en allvarlig psykisk störning oftare än barn har ekonomiska tillgångar. För deras del skulle argumentet att deras framtid helt kan fördärvas av ett alltför betungande skadestånd ha mindre betydelse för bedömningen.⁷⁹ Även om återanpassningshänsyn mer sällan får betydelse i fråga om psykiskt störda personer än i fråga om barn, finns det flera senare rättsfall där möjligheterna till återanpassning talat för en nedsättning av skadeståndet.

Beträffande ekonomiska omständigheter på skadelidarsidan skall skadelidandes ersättningsbehov beaktas. Hänsyn skall tas till såväl försäkringar som förmögenhet.⁸⁰ Vid sakskada skall även beaktas om den skadelidande är självförsäkrare eller har försummat att försäkra den skadade egendomen. När skadad egendom är försäkrad eller ägs av en självförsäkrare kan den skadelidandes förhållanden inte åberopas mot jämkning. Detsamma gäller när försäkringsbolag för regresstalan. Självförsäkring av privatperson lär emellertid inte bli aktuellt.⁸¹

Har en oförsäkrad skadelidande försummat att försäkra sig bör frågan vad som kan begäras av ägaren till egendom ställas. Här får beaktas vilka försäkringar som blivit vanliga. Om den skadelidande medvetet har underlåtit att till exempel teckna en brandförsäkring för en byggnad skulle detta kunna påverka hans rätt till skadestånd. Detsamma skulle kunna gälla när en privatperson underlåter att teckna försäkring för en konstsamling eller en mycket dyr motorbåt. Om den skadelidande däremot av misstag har försummat att förnya en försäkring skall inte hans rätt till ersättning påverkas av detta.⁸² Detta synsätt används vid tillämpningen av 6 kap 2 § SkL och bör även slå igenom vid intresseavvägningen enligt 2 kap 3 § SkL. Anledningen är att det är av ännu större vikt att skydda psykiskt störda än fullt tillräkneliga personer.⁸³

⁷⁷ Bengtsson, 1982, s. 309. Ibland nämns istället dessa omständigheter under begreppet "övriga omständigheter", vilket beror på att den tidigare lydelsen inte uttryckligen nämnde "andra ekonomiska förhållanden".

⁷⁸ Ibid., s. 309.

⁷⁹ Bengtsson, 1961, s. 634.

⁸⁰ Prop. 1972:5, s. 462; Bengtsson, 1982, s. 309f. Det är svårt att se vilken skillnad som anses föreligga mellan denna punkt och "andra ekonomiska förhållanden". Någon praktisk betydelse har detta emellertid inte.

⁸¹ Bengtsson, 1982, s. 267.

⁸² Ibid., s. 267f.

⁸³ Ibid., s. 310, 267.

I FFR 1977 s. 234 (se ovan) använde HovR:n som argument för att nedsätta skadeståndet att S torde sakna förmåga att betala det yrkade beloppet, medan Poststyrelsens möjlighet att bära en förlust i anledning av skadan måste bedömas som god. De omständigheter som talade mot en jämkning vägde emellertid tyngre och fullt skadestånd utdömdes trots detta.

I NJA 1979 s. 581, hade T åtalats för ett postrån och dömdes till sluten psykiatrisk vård. HD uttalade att även när en psykiskt störd person har handlat med full insikt om vad han företog sig kan det bli aktuellt att nedsätta skadeståndet enligt 2 kap 3 § SkL, om det inte är obilligt mot den skadelidande. För en nedsättning fordras att ett fullt skadeståndsansvar med hänsyn till beloppets storlek och den skadeståndsskyldiges situation kunde antas försvåra den skadeståndsskyldiges anpassning i samhället på ett avgörande sätt. För T:s del var detta emellertid inte fallet.

I RFS 1982:7 hade en man, H, förstört ett fordon som tillhörde staten. Handlingen skedde under inflytande av psykisk abnormitet som jämfördes med sinnessjukdom. HovR utdömde fullt skadestånd. Det ansågs inte oskäligt att skadevällaren på grund av skadeståndet fick avstå från en fritidsfastighet. En skyldighet att ålägga fullt skadestånd kunde inte heller på ett avgörande sätt antas äventyra H:s anpassning i samhället.

I RH 1984:9, hade en man, M, gjort sig skyldig till mordbrand genom att anlägga brand i sin hyreslägenhet. I ansvarsdelen dömdes han till sluten psykiatrisk vård. Skadestånd yrkades av fastighetsbolaget med 17 800 kr utgörande självrisk på försäkring. TR:n utdömde fullt skadestånd eftersom M medgivit detta yrkande. I HovR yrkade emellertid M att skadeståndskravet skulle efterges.⁸⁴ HovR ansåg att för att fullt skadestånd skulle utgå talade att det yrkade skadeståndet endast omfattade självrisk på försäkring och därför redan var reducerat i förhållande till den totala skadan. Beloppet var dessutom inte särskilt högt. Å andra sidan var M:s psykiska hälsa bräcklig, han hade begränsad förvärvsförmåga och det fanns risk för att hans rehabilitering skulle försvåras eller omöjliggöras om han belastades med ett för högt skadestånd. Skadeståndet nedsattes till 10 000 kr.

I ett annat fall från HovR, RH 1987:110, hade en person, R, dömts för mordbrand. R led vid tillfället av en allvarlig psykisk störning, vilken vid tiden för brottet befann sig i ett akut skede. Som skäl för att nedsätta skadeståndet anförde HovR: "...R torde vara i behov av sluten psykiatrisk vård under lång tid framåt. Det är uppenbart att han inte förmår betala fullt skadestånd och att hans möjligheter att tillfriskna och återanpassas allvarligt skulle försvåras om han ålades detta." Som ytterligare argument anfördes att de inträffade skadorna i huvudsak drabbar försäkringsbolagen och, indirekt, försäkringskollektivet, vilka får anses ha god förmåga att bära sådana kostnader. Skadeståndet nedsattes till 8 000 kr istället för 800 000 kr beträffande ett försäkringsbolag, och till 3 500 kr istället för 340 000 kr

⁸⁴ Beträffande de processrättsliga frågorna kring denna ändring av talan hänvisas till s. 34, 35 i rättsfallet.

beträffande ett annat. De ekonomiska förhållandena och återanpassningshänsyn tycks ha varit av avgörande betydelse.

I RH 1989:71 hade en kvinna, R, dömts för bedrägeri i ett fall och grovt bedrägeri medelst urkundsförfalskning i ett trettiotal fall. Brotten omfattade ett belopp om drygt 1,8 milj. kr jämte ränta och var riktade mot banker och finansbolag. HovR ansåg det inte klarlagt att R:s psykiska abnormitet vid den tid då de åtalade gärningarna begicks var så utvecklad att den måste anses jämställd med sinnessjukdom. Omständigheter som talade för att jämkning skulle ske var huvudsakligen ekonomiska: De belopp hon tillförskansat sig genom brotten fanns inte kvar och det fanns inte heller några övriga tillgångar som skulle kunna tas i anspråk för att möjliggöra betalning av skadestånden. Det var klart att hon inte heller i framtiden skulle kunna bli i stånd att betala skadestånden. Det fanns också stor risk för att ett åläggande av fullt skadestånd i hög grad skulle försvåra gärningsmannens rehabilitering. Inte heller de skadelidandes behov talade emot en jämkning. Skadestånden nedsattes till 30 % jämte ränta.

6 Övriga omständigheter

Innan tillkomsten av 2 kap 3 § SkL räknades till övriga omständigheter parternas förmögenhetsförhållanden.⁸⁵ Numera nämns andra ekonomiska förhållanden som ett särskilt rekvisit i paragrafen.

6.1 Betydelsen av att brottsskadeersättning utgår

Tillkomsten av brottsskadelagen 1978 innebär att staten betalar flertalet personskador och saksador som orsakas av brottsliga gärningar. Ersättning enligt lagen blir främst aktuellt när den skadelidande drabbats av personskada eller vållats sakskada av en person som var intagen i kriminalvårdsanstalt, omhändertagen enligt LVU eller LVM eller var häktad. Ren förmögenhetsskada ersätts i dessa sistnämnda fall endast om det föreligger särskilda skäl. 1988 infördes emellertid en bestämmelse som stadgar att brottsskadeersättning utgår för sakskada och ren förmögenhetsskada även i andra fall när den skadelidandes möjligheter att försörja sig allvarligt har äventyrats genom skadan eller ersättningen annars framstår som särskilt angelägen.⁸⁶

Att den skadelidande kan väntas få ersättning enligt brottsskadelagen kan beaktas under ”övriga omständigheter” i 2 kap 3 § SkL.⁸⁷ När brottsskadeersättning utgår talar inte den skadelidandes behov av skadestånd mot en jämkning. Kan den skadelidande få sådan ersättning påverkar detta således hans möjlighet att få skadestånd från den skadeståndsskyldige.⁸⁸ HD uttalade i NJA 1999 s. 441 att 2 kap 3 § SkL i princip inte är tillämplig när det gäller frågan om ersättning enligt brottsskadelagen.⁸⁹

I brottsskadelagens 6 § föreskrivs att skadestånd som har betalats eller bör kunna bli betalt till den skadelidande skall avräknas vid bestämmande av brottsskadeersättning. Brottsskadeersättning är tänkt som en sista möjlighet till gottgörelse när alla andra möjligheter uttömts.⁹⁰ I första hand skall den skadelidande försöka få ut skadeståndet av den som orsakat skadan.⁹¹ Om den skadelidande inte får ut skadestånd eller annan ersättning som han från

⁸⁵ Bengtsson, 1982, s. 298.

⁸⁶ Brottsskadelagen 2-4 §§.

⁸⁷ Bengtsson, 1982, s. 244. Stora delar av resonemanget i föreliggande kapitel hänför sig till tillämpningen av 6 kap 2 § SkL. Med tanke på vad ovan sagts, att samma överväganden sker inom ramen för 2 kap 3 § SkL, lär resonemanget även kunna gälla denna paragraf.

⁸⁸ Bengtsson, 1982, s. 300, 310; Hellner, 1996, s. 433.

⁸⁹ Vad HD menar med detta framgår enligt min mening inte helt klart. En tolkning av uttalandet, vilken stämmer överens med HD:s hänvisning till Bengtsson, 1982, s. 299f. är att det saknas anledning att tillämpa skälighetsreglerna när den skadelidande får ersättning enligt brottsskadelagen.

⁹⁰ Bengtsson, 1982, s. 246.

⁹¹ Brottsoffermyndigheten, *Information om brottsskadelagen*, 1997:7.

början räknat med kan han emellertid återkomma och kräva ytterligare brottskadeersättning.⁹² Tilläggas bör att den som tillerkänts ett nedsatt skadestånd vanligtvis får det återstående beloppet från brottskadeersättningen.⁹³

Ersättning enligt brottskadelagen utgår även om skadevällaren går fri från påföljd på grund av att handlingen företagits under påverkan av en allvarlig psykisk störning.⁹⁴ En förutsättning för att ersättning skall utgå är emellertid att uppsåt eller oaktsamhet föreligger.⁹⁵ Det är oklart hur Brottskadenämnden ser på vållandefrågan. Det kan vara svårt att tala om brottsligt vållande när fråga är om en person som handlat under påverkan av en allvarlig psykisk störning.⁹⁶ Syftet bakom brottskadelagen talar emellertid för att dess bestämmelser tillämpas liberalt. Skadan är ju från den skadelidandes synpunkt lika allvarlig när den orsakas av en psykiskt störd person som av en frisk person. Innan Brottskadenämndens praxis blivit klarare på denna punkt bör man enligt Bengtsson, i vart fall när skadan vållats av småbarn, utgå från att den skadelidandes behov inte kommer att säkerställas enligt brottskadelagen.⁹⁷

Att brottskadenämnden skulle göra en annan uppsåts- och oaktsamhetsbedömning än den domstolen gör skulle enligt min mening i sig inte leda till något orimligt resultat.⁹⁸ Emellertid skulle tvekan kunna uppstå kring frågan om brottskadeersättning kommer att utgå. Problemet uppstår i de fall domstolen bedömer ett skadeståndsansvar utan samband med brott. En utifrån den skadelidandes synvinkel liberalare bedömning skulle ju i dessa fall kunna leda till att brottskadeersättning utgår, trots att skadan enligt domstolens bedömning inte anses orsakad genom brott.⁹⁹

Som huvudprincip gäller alltså att stor vikt skall fästas vid den skadelidandes möjlighet att få ersättning enligt brottskadelagen. Bengtsson menar att undantag skall göras när ett fullt skadestånd kan antas ha preventiv effekt eller när det påkallas av allmänhetens inställning. Dessa undantag torde dock endast bli aktuella beträffande vissa uppsåtliga handlingar.¹⁰⁰

⁹² Bengtsson, 1982, s. 246.

⁹³ Ibid., s. 249.

⁹⁴ Se BrB 30 kap 6 § 2 men.

⁹⁵ I annat fall föreligger som bekant inget brott; Bengtsson, 1982, s. 244.

⁹⁶ Bengtsson talar i detta sammanhang om "bl. a. mindre barn", men enligt min mening framgår det av sammanhanget att han även anser att detsamma, i vart fall i vissa fall, skall gälla personer som lider av en allvarlig psykisk störning. Ibid., s. 310. Tilläggas bör att prövningen av uppsåtsfrågan i de flesta fall leder till att uppsåt föreligger. Berg, m.fl., s. 256.

⁹⁷ Bengtsson, 1982, s. 310.

⁹⁸ Notera här att det är tal om den straffrättsliga bedömningen och inte en vållandebedömning i skadeståndslagens mening.

⁹⁹ Bengtsson tar som exempel att nämnden i ett fall ansett att en 12-åring, som råkat skjuta ett nypon i ögat på en kamrat, vållat skadan genom brott. Bengtsson, 1982, s. 310.

¹⁰⁰ Ibid., s. 310.

I NJA 1990 s. 196 hade I åtalats för misshandel. Den skadelidande kunde väntas få ersättning enligt brottsskadelagen till det belopp som skadeståndet uppgick och dennes behov av ersättning kunde därför inte anses utgöra något hinder för att skadeståndet jämkades. Skadeståndet jämkades från 600 000 till 200 000 norska kr. Fallet rör egentligen fråga om jämkning enligt 6 kap 2 § SkL, men den omständigheten att brottsskadeersättning kommer att utgå skall, som ovan nämnts, även beaktas under 2 kap 3 § SkL.

6.2 Avlägset orsakssammanhang

Enligt Bengtsson torde bland övriga omständigheter kunna nämnas ett avlägset orsakssammanhang.¹⁰¹ Hit räknas att den skadelidande har särskilt ömtålig kropps-konstitution och därför drabbas av en allvarligare kroppsskada än skadevållarens handling normalt skulle ha medfört,¹⁰² liksom att yttre förhållanden, till exempel dålig väderlek, har bidragit till att göra en egendomsskada särskilt stor.¹⁰³ Däremot stämmer det illa med tanken bakom 6 kap 1 § SkL, att vid personskada låta den skadelidandes medvållande i och för sig påverka bedömningen, när det inte är grovt.¹⁰⁴

Skadeståndkommittén diskuterade i samband med 6 kap 2 § SkL möjligheten att beakta omständigheten att skadan fått en oförutsebart stor omfattning. Man kom emellertid fram till att skadans avlägsna eller svår-förutsebara art inte skulle utgöra något självständigt skäl för jämkning.¹⁰⁵ Bengtsson menar att man naturligtvis får beakta om skadeståndsbeloppet blivit särskilt stort och svårt att betala på grund av att skadan var svår-förutsebar. Ett avlägset orsakssammanhang skulle också kunna tänkas göra att skadevållarens handlande framstår som mer ursäktligt än annars och därför minskar invändningarna mot en jämkning. Bortsett från dessa undantag torde dock ett svår-förutsebart orsaksförlopp vanligtvis inte få påverka jämkningsfrågan vid en bedömning enligt 6 kap 2 § SkL.¹⁰⁶

Praxis på området tyder på att skadans svår-förutsebarhet bör kunna beaktas som ett argument för nedsättning av skadeståndet. I NJA 1987 s. 376 (se nedan) motiverade ett JustR sitt ställningstagande för jämkning enligt 6 kap 2 § SkL med att skadeverkningarna torde ha blivit långt större än gärningsmannen kunnat föreställa sig. I NJA 1990 s. 196 har HD som argument för

¹⁰¹ Ibid., s. 311.

¹⁰² Detta uttalande kan tyckas stå i strid med Hellners åsikt att skadevållaren "får ta den skadelidande sådan han finner honom". Att den skadelidandes hälsotillstånd gjort att skadan blivit särskilt allvarlig skall inte påverka adekvansbedömningen, (Hellner, 1996, s. 209). Adekvansbedömningen, som har betydelse för frågan om skadeståndsskyldighet över huvud taget föreligger, får emellertid skiljas från frågan om den skadelidandes känslighet kan beaktas under "omständigheterna i övrigt". Bengtssons uppfattning, att skadelidandes känslighet ändå kan få betydelse som en del av skälighetsbedömningen enligt 2 kap 3 § SkL, strider därför inte emot Hellners.

¹⁰³ SOU 1971:83, s. 40; Bengtsson, 1982, s. 289, 311.

¹⁰⁴ Bengtsson, 1982, s. 311.

¹⁰⁵ SOU 1971:83, s. 40; Bengtsson, 1982, s. 289.

¹⁰⁶ Bengtsson, 1982, s. 289.

jämkning enligt 6 kap 2 § SkL anförde att följderna blivit betydligt allvarligare än vad som brukar vara fallet vid sådan misshandel som den aktuella. Även i NJA 1993 s. 727, som behandlade barns skadeståndsansvar, använde HD som ett argument för nedsättning att det inte fanns anledning att tro att gärningsmannen förstått att branden skulle få den omfattning den fick.

Jämkning kan alltså bli aktuellt när skadan vida överstigit vad skadevällaren kunnat räkna med. Något som även framförts i motiven till 6 kap 2 §.¹⁰⁷ Som ovan framgått (2.2) har de argument som talar för jämkning enligt 6 kap 2 § SkL även intresse för psykiskt stördas skadeståndsansvar.

6.3 Övriga omständigheter i praxis

De rättsfall som har betydelse för psykiskt stördas utomobligatoriska skadeståndsansvar har i huvudsak beaktat de omständigheter jag hittills tagit upp i uppsatsen. Det finns emellertid två rättsfall som nämnt även andra omständigheter. Prejudikatvärdet av dessa avgöranden kan emellertid ifrågasättas. Det ena fallet nådde inte längre än till HovR och är relativt gammalt, i det andra är det en skiljaktig ledamot av HD som stått för uttalandet.

I FFR 1977 s. 234 (se ovan) har HovR som argument för att ålägga fullt skadestånd anförde att skadevällaren inte varit mindre delaktig i brottet än sin medbrottsling. Om personen i fråga skulle ha medverkat i mindre mån skulle detta således kunna ha talat för att skadeståndet skulle nedsättas. I samma fall har hänsynen till allmän laglydnad ansetts tala mot en nedsättning av skadeståndet.

I RH 1984:9 hade en man gjort sig skyldig till mordbrand under påverkan av en allvarlig psykisk störning. HovR anförde som argument mot att nedsätta skadeståndet ytterligare att ”Med hänsyn till att Ola M trots brottets svårighetsgrad ej fått någon straffpåföljd bör enligt hovrättens mening vid avgörande av skadeståndsfrågan även viss hänsyn tagas till behovet av det repressiva elementet hos ett skadestånd.”

I NJA 1987 s. 376 behandlades frågan om jämkning av skadestånd enligt 6 kap 2 § SkL vid uppsåtligt brott. HD utdömde fullt skadestånd. Två JustR var skiljaktiga. Ett JustR motiverade sitt ställningstagande bland annat med att skadevällaren var bitter över att han ensam ålagts skadestånd för en gärning han begått tillsammans med andra namngivna personer. Med hänsyn härtill kunde det befaras att ett ojämkat skadestånd inte bara framstod som oöverkomligt för skadevällaren utan också skapade en misstro mot samhället hos honom. Häri låg en påtaglig fara för att han gav upp sina försök att skaffa sig utbildning och arbete och därmed möjlighet att infria skadeståndsskulden. Skadeståndet skulle därför jämkas från 32 950 kr till 20 000 kr.

¹⁰⁷ Prop. 1975:12, s. 178.

7 Med 2 kap 3 § SkL sammanhängande frågor

7.1 Utomobligatoriskt ansvar för ren förmögenhetsskada, 2 kap 4 § SkL

Inledningsvis nämndes att 2 kap 3 § SkL enbart är tillämplig på person- och sakskada medan ansvar för ren förmögenhetsskada kan bli aktuellt enligt 2 kap 4 § SkL för skada som vållas genom brott. För att skadestånd skall kunna bli aktuellt på denna grund krävs att gärningen kan anses ha begåtts uppsåtligen eller av oaktsamhet, d.v.s. uppfyller de subjektiva rekvisit som krävs enligt den aktuella straffbestämmelsen.¹⁰⁸

Ibland kan det vara tveksamt om en gärning som begås av en mindre tillräknelig person kan anses brottslig. Motiven hänvisar till de allmänna reglerna i BrB, bland annat 1 kap 2 § BrB som stadgar att en gärning skall, om inte annat är särskilt föreskrivet, anses som brott endast då den begås uppsåtligen. Att en gärning begås under självförvållat rus eller när gärningsmannen genom eget vållande tillfälligt var från sina sinnens bruk skall inte föranleda att gärningen inte skall anses som brott. Detta innebär bland annat att gärningar begångna av psykiskt störda personer kan utgöra brott och att ersättningsskyldighet för ren förmögenhetsskada därför kan inträda.¹⁰⁹ Brottsbalkens krav i fråga om uppsåt och oaktsamhet skall vara uppfyllda och skadeståndet kan inte bedömas efter enbart de objektiva rekvisiten, vilket är möjligt när psykiskt stördas skadeståndsansvar prövas enligt 2 kap 3 § SkL.¹¹⁰ I förarbetena uttalas emellertid att skadeståndsansvaret eventuellt kan utvidgas i rättstillämpningen så att ersättning för ren förmögenhetsskada även utgår i fall då handlingen i fråga inte kan betecknas som brott på grund av att subjektiv täckning saknas hos gärningsmannen.¹¹¹ Bengtsson anser att goda skäl talar för att ansvaret utvidgas på detta sätt eftersom det är svårt att bedöma frågan om uppsåt och oaktsamhet hos en person som lider av en psykisk störning. Det överensstämmer väl med lagstiftarens syfte, nämligen att låta ansvar för ren förmögenhetsskada inträda i princip så snart brott skulle ha ansetts föreligga om skada vållats av en normal person, men sedan göra en skälighetsbedömning av skadeståndsskyldighetens omfattning.¹¹²

¹⁰⁸ Prop. 1972:5, s. 632; Bengtsson m.fl., 1985, s. 109.

¹⁰⁹ Bengtsson, 1982, s. 304. som i sin tur hänvisar till Prop. 1972:5, s. 567f.

¹¹⁰ Prop. 1972:5, s. 632; Bengtsson m.fl., 1985, s. 109.

¹¹¹ Prop. 1972:5, s. 631f.

¹¹² Bengtsson, 1982, s. 304.

7.2 Medvållande till egen skada

7.2.1 Allmänt

I 6 kap 1 § SkL stadgas att skadestånd med anledning av personskada kan jämkas om den skadelidande själv uppsåtligt eller genom grov vårdslöshet medverkat till skadan. Beträffande sakskada och ren förmögenhetsskada räcker det att vållande på den skadelidandes sida förekommit. Jämkningsen skall ske efter vad som är skäligt med hänsyn till graden av vållande på ömse sidor och omständigheterna i övrigt.

Medvållanderegeln i 6 kap 1 § SkL tillämpas också när den skadelidande medverkat under påverkan av en allvarlig psykisk störning.¹¹³

Det skulle föra för långt att i detta sammanhang beskriva vad som i detalj gäller om skadelidandes medvållande till egen skada. Detta avsnitt kommer därför i första hand att beskriva rättsläget i de fall där den skadelidandes medvållande skett under påverkan av en allvarlig psykisk störning. Eftersom en psykiskt störd person inte särbehandlas vid strikt ansvar kommer inte heller det strikta ansvarets inverkan på medvållandebestämmelsen att behandlas.¹¹⁴ Beträffande medvållande till egen personskada saknas skäl att göra skillnad mellan ersättning enligt 12 § TskL och motsvarande bestämmelse om skadestånd i 6 kap 1 § SkL.¹¹⁵ Därför kan rättsfall rörande 12 § TskL även få betydelse för tillämpningen av 6 kap 1 § SkL.

Den första frågan som skall ställas är naturligtvis om skadeståndsskyldighet föreligger och om den skadelidande varit medvållande till skadan. Därefter skall domstolen ta ställning till hur långt skuldgraden på ömse sidor och andra omständigheter kring skadefallet motiverar en jämkning av skadeståndet. Slutligen skall frågan ställas om den nedsättning som denna prövning leder fram till kan sägas vara oskäligt hård mot den skadelidande. Hänsyn till den skadelidande får dock inte drivas så långt att det leder till ett obilligt resultat för den skadeståndsskyldige.¹¹⁶

Enligt motiven får man beakta den psykiska störningen på två sätt. Det första är beträffande frågan om medvållande föreligger, där man skall visa särskilt overseende. Detta är enligt min mening svårt att förena med uttalandena att medvållandebedömningen skall vara objektiv. Det stämmer emellertid väl med utgången i NJA 1983 s. 522 I (se nedan). Den psykiska störningen skall därefter även beaktas vid själva jämningsprövningen där störningen förefaller bli en särskild jämningsfaktor. Bengtsson menar att det naturligtvis kan vara svårt att hålla isär den psykiska störningens

¹¹³ SOU 1971:83, s. 59.

¹¹⁴ För en utförlig beskrivning av medvållandereglerna hänvisas till Bengtsson, *Om jämkning av skadestånd*, samt Saxén, *Skadeståndsrätt*.

¹¹⁵ Hellner, 1996, s. 228.

¹¹⁶ Prop. 1975:12, s. 174.

inverkan i fråga om skuldgraden¹¹⁷ och dess betydelse som självständig faktor.¹¹⁸

7.2.2 Medvållandefrågan

Utgångspunkten för medvållandebedömningen är att vållandebedömningen på den skadelidandes sida sker på motsvarande sätt som på ansvarssidan.¹¹⁹ När det gäller medvållandeansvaret för personer som handlat under påverkan av en psykisk störning skall de således ha varit vållande till sin egen skada ungefär på det sätt som krävs för skadeståndsansvar enligt 2 kap 3 § SkL.¹²⁰ Deras uppträdande skall alltså betraktas som oaktsamt utifrån samma bedömning som sker för tillräkneliga personer (se ovan 2.4). Det räcker att den skadelidande uppträtt på ett sådant sätt att det hade medfört reduktion av skadeståndet för en tillräknelig person i samma situation.¹²¹ Är den psykiska störningen av mycket allvarlig art kan medvållande emellertid uteslutas när den skadelidande inte över huvud taget varit medveten om sitt handlande.

I NJA 1983 s. 522 I blev en person B som led av tinninglobsepilepsi påkörd av en lastbil när han på grund av eget handlande hamnat framför bilen. HD ansåg att mannen inte varit så medveten om sitt handlande som krävdes för att det skulle kunna anses innefatta en sådan medverkan som avses i 12 § TskL. Jämkning kunde därför inte komma i fråga.

Skadestånd till efterlevande kan jämkas enligt 6 kap 1 § 2 men SkL om den avlidne uppsåtligen har medverkat till dödsfallet. Har den skadelidande begått självmord under påverkan av en allvarlig psykisk störning, blir jämningsregeln tillämplig så länge den skadelidande kan antas ha varit medveten om vad han gjort.¹²² Att döma av NJA 1983 s. 522 I tycks detsamma gälla vid självmordsförsök.

7.2.3 Bedömningen av medvållandets beskaffenhet

För att den skadelidandes skadestånd med anledning av personskada skall jämkas krävs, som ovan konstaterats, att medvållandet har skett genom uppsåt eller grov oaktsamhet. Det är sällsynt att vårdslösheten är så allvarlig att den betraktas som grov i paragrafens mening. Enligt motiven är vårdslösheten grov endast om den är av mycket allvarligt slag och den skadelidandes handling vittnar om betydande hänsynslöshet och nonchalans, som har medfört avsevärd risk även för andra än honom själv eller när han har visat

¹¹⁷ Bengtsson har på ett annat ställe med skuldgraden avsett ”graden av vållande på ömse sidor” (Bengtsson, 1982, s. 88). Här tycks emellertid skuldgraden ha använts i en annan betydelse.

¹¹⁸ Bengtsson, 1982, s. 104.

¹¹⁹ Prop. 1972:5 s. 584; Bengtsson, 1982, s. 60ff.; Hellner, 1996, s. 230.

¹²⁰ Bengtsson, 1982, s. 60, 62.

¹²¹ Ibid., s. 62, 68f.

¹²² Ibid., s. 137.

uppenbar likgiltighet för sitt liv eller hälsa.¹²³ Grov vårdslöshet torde dessutom alltid innebära en viss subjektiv skuld hos den skadelidande. En rent objektiv bedömning, som ibland förekommer i medvållandefall där vårdslösheten inte behöver vara av kvalificerat slag, torde inte komma i fråga. Det finns således större utrymme för att beakta subjektiva ursäkter vid en gradering av vårdslösheten än när fråga är om att avgöra om medvållande över huvud taget har förekommit.¹²⁴

Av vad nu sagts följer att man är mindre benägen att kalla ett beteende för grovt vårdslöst när fråga är om medvållande än när fråga är om att ålägga en person skadeståndsskyldighet.¹²⁵

En allvarlig psykisk störning utesluter inte i sig att en handling kan anses ha skett uppsåtligen eller av grov oaktsamhet på sådant sätt att jämkning kan bli aktuell enligt 6 kap 1 § SkL.¹²⁶ När en psykiskt störd person medverkat till sin egen skada får man göra en skälighetsbedömning av i princip samma slag som när det gäller att fastställa om en sådan persons handlande skall ådra honom skadeståndsansvar enligt 2 kap 3 § SkL.¹²⁷ Av sociala skäl kan, särskilt vid personskada, skälighetsbedömningen utfalla något olika i de båda fallen. Vid tillämpningen av 6 kap 1 § SkL skall vållandet hos psykiskt störda således bedömas än mildare än när det är fråga om att ålägga dem skadeståndsskyldighet.¹²⁸ När en handling företas under påverkan av en allvarlig psykisk störning betraktas den följaktligen praktiskt taget aldrig som grovt vårdslös.¹²⁹

Av denna anledning blir en nedsättning av skadeståndet vid personskada i princip inte aktuell.¹³⁰ Jämkning på grund av psykiskt störda personers medvållande får därför nästan enbart betydelse vid sakskada och ren förmögenhetsskada. Även dessa fall är emellertid ovanliga i praktiken.¹³¹

I NJA 1983 s. 522 II (se nedan) uttalade HovR att den skadelidandes psykiska hälsotillstånd har stor betydelse för bedömningen av frågorna huruvida skadan skall anses orsakad uppsåtligen eller av grov oaktsamhet samt huruvida omständigheterna i övrigt är sådana att ett skadestånd bör

¹²³ Prop. 1975:12, s. 133, 173; Hellner, s. 227.

¹²⁴ Bengtsson, 1982, s. 80.

¹²⁵ Prop. 1975:12, s. 173; Bengtsson m.fl., 1985, s. 223; I *Om jämkning av skadestånd*, s. 80, uttalar sig Bengtsson mer försiktigt, nämligen så att bedömningen torde variera med sjukdomens art.

¹²⁶ HovR i NJA 1983 s. 522 I. Uttalandet sker i samband med medvållande enligt 12 § TskL, men gäller även för medvållandebestämmelsen i 6 kap 1 § SkL.

¹²⁷ Prop. 1972:5, s. 584; SOU 1971:83, s. 59; Bengtsson, 1982, s. 60, 62, 68f.

¹²⁸ Prop. 1972:5, s. 584; Prop. 1975: 12, s. 173; Bengtsson m.fl., 1985, s. 231; Bengtsson, 1982, s. 70, 103; Hellner, 1996, s. 267. I NJA 1983 s. 522 II uttalade HD att det vid personskada finns anledning att av sociala skäl bedöma psykiskt abnorma personers medverkan efter en särskilt mild måttstock. Detsamma gäller barns medverkan.

¹²⁹ Prop. 1975:12, s. 173; Bengtsson m.fl., 1985, s. 223; I *Om jämkning av skadestånd*, 1982, s. 80, uttalar sig Bengtsson mer försiktigt, nämligen så att bedömningen torde variera med sjukdomens art.

¹³⁰ Bengtsson m.fl., 1985, s. 108; NJA 1983 s. 522 II utgjorde emellertid ett sådant fall.

¹³¹ Bengtsson, 1982, s. 103f.

jämkas. HovR uttalade vidare att den skadelidande inte befann sig i ett tillstånd som var att jämföras med sinnessjukdom i det ögonblick han kastade sig framför bilen och med hänsyn till detta ansågs annat inte visat än att han uppsåtligt orsakat skadan. Av uttalandet kan utläsas att en handling företagen under påverkan av en allvarlig psykisk störning kan utsluta uppsåt eller grov oaktsamhet.

Om psykiskt störda har medverkat till egen *sakskada* kan jämkning ske vid uppsåt eller oaktsamhet. Även här kommer medvållandet att bedömas lindrigare när psykiskt störda personer medverkat till egen skada genom en analogi till 2 kap 3 § SkL.¹³²

Enligt Bengtsson kan skadehandlingen i självmordssituationer ofta framstå som oöverlagd. Under alla förhållanden bör en ännu liberalare bedömning ske i dessa fall. Oftast utgår ojämkat skadestånd.¹³³

7.2.4 Graden av vållande på ömse sidor och omständigheterna i övrigt

Vid jämkningen skall hänsyn tas till graden av vållande på ömse sidor, skuldgraden.¹³⁴ Som ovan framkommit skall uttrycket ”graden av vållande på ömse sidor” inte tolkas så att skadegöraren och den skadelidande är likställda. Större hänsyn tas till individuella förhållanden på skadelidarsidan. Till skillnad från själva medvållandebedömningen kan eventuellt subjektiva moment få betydelse vid avvägningen mellan graden av vållande på ömse sidor.¹³⁵

När inte den skadelidandes intresse kan tillvaratas genom 6 kap 1 § 1 st SkL kan stötande resultat undvikas genom möjligheten att beakta billighetssynpunkter, ”övriga omständigheter”, i 3 st samma paragraf.¹³⁶ Detta gäller exempelvis när medverkan är uppsåtlig.¹³⁷

Den skadelidandes psykiska störning beaktas under ”omständigheterna i övrigt” i 6 kap 1 § 3 st SkL. Hänsyn till den skadelidandes sinnessjukdom kan då tas vid jämkningen.¹³⁸ I övrigt kan parternas ekonomiska omständigheter, däribland försäkringsförhållandena, inverka.¹³⁹ I praxis har såväl HovR som HD som ett skäl för att utdöma skadestånd fäst avseende vid att den skadelidande drabbats hårt av skadan, till exempel fysiskt, socialt eller

¹³² Hellner, 1996, s. 267f.

¹³³ Bengtsson, 1982, s. 137. Bengtsson förklarar inte närmare varför en liberalare bedömning är påkallad. En möjlighet är enligt min mening att skadan i dessa fall drabbar annan än den som varit medvållande till skadan.

¹³⁴ Bengtsson, 1982, s. 88.

¹³⁵ Ibid., s. 68, 70.

¹³⁶ Ibid., s. 70.

¹³⁷ Prop 1975:12, s. 173; Hellner, 1996, s. 267.

¹³⁸ Bengtsson, 1982, s. 60, 62; Hellner, 1996, s. 271; HovR i NJA 1983 s. 522 I, HovR och HD i NJA 1983 s. 522 II.

¹³⁹ Bengtsson, 1982, s. 98; Hellner, 1996, s. 229f.; HovR och HD i NJA 1983 s. 522 II.

ekonomiskt.¹⁴⁰ I självmordssituationer har ibland även beaktats att den skadelidande inte har haft något ekonomiskt skäl att ta livet av sig. Även orsaksförhållandena kan spela en roll. Obetydlig oaktsamhet vid skadevållarens handhavande av sprängämnen kan ha större inverkan på en skada än stor oaktsamhet hos den skadelidande.¹⁴¹ I förarbetena uttalas att den skälighetsbedömning som föreskrivs i detta stycke i praktiken torde få begränsad betydelse. Jämkning i personskadefallen är mycket sällsynt och när det gäller medvållande till egendomsskada torde det endast undantagsvis bli aktuellt att beakta billighetshänsyn.¹⁴²

I NJA 1983 s. 522 II fick en man, S, svåra personskador när han blev påkörd av en lastbil. S yrkade ersättning från det försäkringsbolag där lastbilen var försäkrad. I målet blev utrett att den skadade haft för avsikt att begå självmord när han kastade sig framför bilen. S ansågs ensam vållande till skadan. HD konstaterade att S handlat under påverkan av en allvarlig psykisk störning. S:s tillvägagångssätt för det tillämnade självmordet hade inte föregåtts av andra överväganden är rena ändamålssynpunkter.¹⁴³ S hade både socialt och ekonomiskt sett kommit i en sämre situation efter olyckan. Trots att S fick anses ensam vållande till olyckan talade dessa omständigheter för att S skulle tillerkännas skadestånd. Skadeståndet jämkades till två tredjedelar. Orsaken till självmordsförsöket samt att den skadelidande drabbats hårt av skadan han tillfogat sig själv tycks ha beaktats under ”övriga omständigheter”.

Hellner har ansett att bedömningen i fallet var sträng med hänsyn till den skadelidandes sinnesbeskaffenhet och till den milda bedömningen vid fullbordat självmord.¹⁴⁴ Här avser han bedömningen i NJA 1981 s. 920, där en man begått självmord genom att med bil köra in i mitträcket på en motorväg. Från trafikförsäkringen utgick full ersättning till efterlevande för förlust av underhåll och till dödsbo för ersättning för begravningskostnader. Jämkning enligt 12 § TskL blev inte aktuell med motiveringen att självmordet inte begicks i avsikt att bereda efterlevande ekonomisk kompensation och att inte heller de efterlevandes ekonomiska situation gjorde att det skulle vara stötande om full ersättning utgick.¹⁴⁵

¹⁴⁰ HovR och HD i NJA 1983 s. 522 II.

¹⁴¹ Se vidare Hellner, 1996, s. 230; Bengtsson, 1982, s. 94ff.

¹⁴² Prop. 1975:12, s. 174; Hellner, 1996, s. 229, s. 267f.

¹⁴³ Med ändamålssynpunkter torde HD avsett att S inte hade något annat syfte med självmordet än att just beröva sig livet. Självmordsförsöket motiverades alltså inte av ekonomiska skäl.

¹⁴⁴ Hellner, 1996, s. 228.

¹⁴⁵ Noteras bör här att käranden hade gjort gällande att handlingen begicks i ett psykotiskt tillstånd. Domstolarna berörde emellertid inte denna fråga; Enligt min mening finns det i och för sig inte anledning att bedöma frågan om skadestånd till efterlevande på samma sätt som för den som själv åsamkat sig skada. Vid fullbordat självmord drabbar ju skadan den efterlevande, en person som inte varit medvållande till skadan. Det finns då än mindre skäl att bedöma jämningsregeln med stränghet.

7.2.5 Samtidig tillämpning av 2 kap 3 § SkL och 6 kap 1 § SkL

Ibland kan 6 kap 1 § SkL bli aktuell samtidigt som 2 kap 3 § SkL skall tillämpas. När den skadeståndsskyldige handlar under påverkan av en allvarlig psykisk störning och skadan drabbar en annan person som varit medvållande till sin egen skada¹⁴⁶ bör i allmänhet först prövas hur mycket skadeståndet skall jämkas på grund av den skadelidandes medvållande. Därefter skall hänsyn tas till om skälighetsbedömningen i 2 kap 3 § SkL medför ytterligare nedsättning av skadeståndsbeloppet.¹⁴⁷

7.3 Vårdnadshavares ansvar för skada orsakad av en psykiskt störd person

En vårdnadshavare kan bli skadeståndsskyldig enligt den allmänna culparegeln för en skada som en psykiskt störd person orsakar. Har vårdnadshavaren varit försumlig i tillsynen av skadevållaren kan han således bli skyldig att ersätta uppkommen skada.¹⁴⁸ Vårdnadshavarens skadeståndsansvar förutsätter inte att den psykiskt störde kan åläggas skadeståndsskyldighet. Om skadan orsakats av en psykiskt störd person utan att uppsåt eller oaktsamhet kan läggas denne till last, kan alltså vårdnadshavaren i alla fall bli skadeståndsskyldig under förutsättning att denne brustit i tillsynen.¹⁴⁹ När skadevållare och vårdnadshavare svarar gemensamt är ansvaret solidariskt enligt 6 kap 3 § SkL.¹⁵⁰

Psykiskt störda skadevållare hade enligt äldre rätt full regressrätt mot vårdnadshavare. Numera görs istället en skälighetsbedömning. Vid denna tas hänsyn till de omständigheter som beaktas vid fastställandet av en psykiskt störd persons skadeståndsansvar enligt 2 kap 3 § SkL.¹⁵¹

7.4 Solidariskt skadeståndsansvar och psykisk störning

En huvudregel inom skadeståndsrätten är som bekant att om flera är skadeståndsskyldiga för samma skada svarar de solidariskt. Den skadelidande kan då kräva ut hela skadeståndsbeloppet från var och en av dem.

¹⁴⁶ Rättsläget är detsamma när skadevållaren till exempel omfattas av reglerna i 2 kap 2 § SkL eller 4 kap 1 § SkL.

¹⁴⁷ Prop. 1972:5, s. 586; Prop. 1975:12, s. 175; Bengtsson m.fl., 1985, s. 231; Hellner, 1996, s. 230f.

¹⁴⁸ Prop. 1972:5, s. 118, 132, 172.

¹⁴⁹ *Vårdnadshavares skadeståndsansvar*, Ds 1993:11, s. 13. Uttalandet görs i samband med vårdnadshavarens skadeståndsansvar för barn, men torde även gälla ansvaret för psykiskt störda personers handlande.

¹⁵⁰ Prop. 1972:5, s. 118, 132, 172.

¹⁵¹ Prop. 1972:5, s. 118, 136f.; Hellner, 1996, s. 249; Se även Dufwa, Bill W, *Flera skadeståndsskyldiga*, s. 1336ff.

Ett undantag från att skadeståndsansvaret blir solidariskt är när ”annat följer av att begränsning gäller i den skadeståndsskyldighet som åvilar någon av de skadeståndsskyldiga”, se 6 kap 3 § SkL.¹⁵²

I NJA 1993 s. 727 hade tre 16-åriga pojkar tänt eld på en byggnad. Försäkringsbolaget, som fått ersätta skadan krävde skadestånd regressvis. Skadestånden jämkades enligt 2 kap 2 § SkL. HD ansåg att det för två av pojkarnas del skulle vara mycket betungande för dem att solidariskt med den tredje pojken utge 450 000 kr. Av denna anledning gjordes undantag från det solidariska ansvaret. De två pojkarna förpliktades var och en att utge 150 000 kr, medan den tredje pojkens skadestånd uppgick till 450 000 kr. I dessa fall tycks man således välja att dela upp skadeståndsansvaret. Rättsfallet rör skadeståndsansvar enligt 2 kap 2 § SkL men principen torde även gälla när ett skadestånd nedsätts för en person som handlat under påverkan av en psykisk störning.¹⁵³

7.5 Försäkringsgivarens regressrätt

Enligt 25 § FAL har en försäkringsgivare regressrätt mot den som vållat en sakskada med uppsåt eller grov vårdslöshet eller är strikt ansvarig för skadan.¹⁵⁴ Vid tillämpningen av paragrafen behandlas psykiskt stördas skadeståndsansvar som vanligt culpaansvar, d.v.s. som ansvar på grund av eget vållande.¹⁵⁵

Försäkringsgivaren får inte bättre rätt mot den skadeståndsskyldige än den skadelidande skulle ha haft. Detta framgår av att försäkringsgivaren inträder i rätten mot den som försäkringshavaren ägt rätt att kräva på skadestånd. Har den skadelidande till exempel tecknat en brandförsäkring skall hela beloppet utbetalas från denna, naturligtvis under förutsättning att försäkringen täcker skadan. Försäkringsbolaget har sedan möjlighet att regressvis återkräva det belopp som utbetalats av den som vållat skadan genom uppsåt eller grov vårdslöshet. Bolaget får emellertid inte mer än vad den skadelidande skulle ha fått om denne istället krävt skadestånd. Det är således försäkringsbolaget som får stå risken för att den psykiskt stördes skadeståndsskyldighet kan nedsättas. Den skadelidande påverkas inte därav.

Som ovan framgått tecknas ansvarsförsäkring av skadevållaren. När ansvarsförsäkring föreligger nedsättes inte skadevållarens skadeståndsskyldighet (se 6.1). Försäkringsbolagets skyldighet att utge ersättning påverkas därför inte av att skadan vållats av en psykiskt störd person.

¹⁵² Hellner, 1996, s. 241f.

¹⁵³ Ibid., s. 249.

¹⁵⁴ När det gäller försäkringsgivares regressrätt mot en psykiskt störd skadevållare blir konsumentförsäkringslagen tillämplig. 4 § KFL hänvisar till 25 § FAL.

¹⁵⁵ Prop. 1972:5, s. 46. Detsamma gäller barns skadeståndsansvar.

8 Analys

En handling företagen av en person under påverkan av en allvarlig psykisk störning bedöms, som ovan framgått, utifrån en vanlig culpabedömning. Argument kan föras både för och emot denna ordning. Å ena sidan tas i princip inte hänsyn till individuella omständigheter vid culpabedömningen för psykiskt friska personer. Den som exempelvis lider av en fysisk defekt, som medför en nedsättning i förmågan att handla på ett betryggande sätt i en viss situation, får i princip avstå från verksamheten i fråga. Tendensen är att culpabedömningen blir allt mer objektiv. Intar man denna ståndpunkt även beträffande psykiskt störda personer, skulle slutsatsen bli att hänsyn inte skall tas till att de lider av en psykisk störning. En objektiv vållandebedömning möter då ingen invändning. Å andra sidan kan tyckas att en allvarlig psykisk störning bör inta en särställning. Här har vi en defekt som sitter på medvetandeplanet; personen i fråga kan vara omedveten om sin begränsning och kan därför inte göra den riskkalkyl som ingår som ett moment i den culpabedömning som till exempel Hellner förespråkar. Anledning finns då att skilja på en fysisk och en psykisk begränsning i förmågan. I vissa fall av grava psykiska störningar skulle det kanske vara lämpligt att betrakta skadevållaren på samma sätt som man gör beträffande de allra minsta barnen. Man skulle kunna tänka sig att man i dessa fall över huvud taget inte kan tala om vållande.

Min mening är, trots denna senare invändning, att den som handlat under påverkan av en allvarlig psykisk störning bör bedömas utifrån en mer objektiv vållandebedömning. Hänsyn till att personen i fråga inte är fullt tillräknelig får sedan tas i den skälighetsbedömning som görs i 2 kap 3 § SkL. För denna ståndpunkt talar även det faktum att skadeståndsansvaret i många fall är täckt av ansvarsförsäkring. Konsekvenserna av motsatt tillämpning skulle i dessa fall bli att den psykiskt störde i många fall över huvud taget inte skulle anses vållande till skadan. Skadeståndsskyldighet skulle således inte föreligga och den skadelidande skulle inte kunna få ersättning från en ansvarsförsäkring. Denna lösning vore olämplig. Min ståndpunkt tycks överensstämma med gällande rätt.

Det finns endast ett publicerat rättsfall där en skadevållare beviljats nedsättning av skadeståndsansvaret när den psykiska störningen inte ansetts vara allvarlig. När en psykisk störning inte är allvarlig torde det därför finnas större möjlighet att få framgång enligt 6 kap 2 § SkL än 2 kap 3 § 2 men SkL. För jämkning krävs då att skadeståndet är oskäligt betungande.

Om en skada täcks av ansvarsförsäkring skall skadeståndet inte nedsättas. Fullt skadestånd utgår förutsatt att skadeståndsansvar över huvud taget föreligger. Detta tyder på att tankar om riskfördelning och reparation legat bakom regeln i 2 kap 3 § SkL. Hänsyn till skadeståndets preventiva funktion, vilken i och för sig är omdiskuterad, tycks ha spelat en mindre roll. Om den skadelidande får ersättning från annat håll, genom brottsskadeersättning

eller annan försäkring än ansvarsförsäkring, talar även detta för att en nedsättning av skadevållarens ansvar skall ske. När ansvarsförsäkring saknas går en eventuell preventionstanke emellertid inte helt förlorad. De skadestånd som utdömts har trots jämkningen i många fall varit så pass höga att de, om skadeståndet nu skulle ha en preventiv funktion, skulle avskräcka de som påverkas av risken att bli skadeståndsskyldig.

När skadan täcks av ansvarsförsäkring föreligger inte längre skäl att tillämpa 2 kap 3 § SkL. Den som handlat under påverkan av en allvarlig psykisk störning behöver inte längre skonas från ett alltför strängt skadeståndsansvar. Inte heller försämras den skadelidandes möjligheter att få ersättning av att skadan vållats av en person som handlat under påverkan av en allvarlig psykisk störning.

När det gäller rekvisitet ”andra ekonomiska förhållanden” kan anmärkas följande: I varje enskilt fall beaktas hur hårt ett skadestånd skulle drabba skadevållaren respektive den skadelidande. Det ligger närmare till hands att sätta ned skadeståndet när skadan drabbat ett försäkringsbolag än då den drabbat en privatperson med små ekonomiska tillgångar. Försäkringsbolagets kostnader fördelas som bekant över försäkringskollektivet. Resultatet kan tyckas märkligt ur skadevållarens synvinkel - varför är den psykiskt störde skadevållaren mindre skyddsvärd när den skadelidande råkar ha dåliga ekonomiska förutsättningar? Slutsatsen som får dras, och det gäller paragrafens tillämpning i allmänhet, är att bestämmelsen inte är avsedd att till varje pris skydda den person som handlat under påverkan av en allvarlig psykisk störning. Dennes skydd är istället beroende av omständigheterna i det enskilda fallet. Skadan skall ersättas i den mån det är skäligt.

Det är svårt att dra några långtgående slutsatser av praxis på området för psykiskt stördas utomobligatoriska skadeståndsansvar. Rekvisiten som skall beaktas vid skälighetsbedömningen enligt 2 kap 3 § SkL är relativt många och de faktiska omständigheterna i de rättsfall som finns på området skiljer sig mycket åt. Generellt kan emellertid sägas följande: Inte ens vid uppsåtliga och allvarliga brott är nedsättning enligt 2 kap 3 § SkL utesluten. Av utgången i FFR 1954 s. 308, FFR 1958 s. 283, FFR 1977 s. 234 och NJA 1979 s. 581 kan slutsatsen dras att en person kan lida av en allvarlig psykisk störning och därför inte kunna dömas till fängelse, men samtidigt ådömas att utge fullt skadestånd. Förklaringen ligger i att utgångspunkten i 2 kap 3 § SkL är att även en psykiskt störd person skall ersätta den skada han åsamkar, *men* om detta av olika anledningar skulle vara oskäligt finns det möjlighet att nedsätta skadeståndet. BrB 30 kap 6 § utgår istället från principen att om man lider av en allvarlig psykisk störning vid gärningstillfället får man inte dömas till fängelse. Övriga omständigheterna kring fallet saknar här betydelse.

Av de nämnda rättsfallen samt RH 1984:9 kan även slutsatsen dras att en person kan handla med full insikt om vad han företog sig, men samtidigt sägas ha företagit handlingen under påverkan av en allvarlig psykisk störning. Att en person handlat med full insikt utesluter alltså inte kausal

samband mellan den allvarliga psykiska störningen och skadan.¹⁵⁶ Vid en första anblick kan det tyckas märkligt att en person som handlat under påverkan av en allvarlig psykisk störning samtidigt kan ha haft full insikt om vad han företog sig. Kausalsambandet mellan den psykiska störningen och den skadegörande handlingen skulle här kanske kunna ifrågasättas. Man får emellertid skilja på att handla med full insikt och att lida av en allvarlig psykisk störning. NJA 1999 s. 441 är ett belysande exempel. Skadevållaren V led av hörselhallucinationer och trodde att den skadelidande R hade hånat och förlöjligt om honom genom att tala nedsättande om honom. I syfte att ”lära R en läxa” högg därför V en kniv i ryggen på R. HD uttalade att gärningsmannen trots sin psykiska störning var medveten om sitt handlande, samtidigt som detta utifrån normala föreställningar framstod som helt irrationellt och oförklarligt.

Det finns endast ett rättsfall som handlar om tillämpningen av 2 kap 3 § SkL i samband med att en skadevållare handlat under påverkan av en psykisk störning som inte varit av allvarligt slag (RH 1989:71). Det torde därför tillhöra ovanligheterna att skadeståndet nedsätts i dessa fall, vilket överensstämmer med uttalanden i såväl praxis som doktrin. RH 1989:71 är samtidigt det enda publicerade rättsfall beträffande en psykiskt störd skadevållares ansvar för ren förmögenhetsskada. Den modell som innebär en mer objektiv bedömning av om brott skall anses föreligga, och som förespråkas i förarbetena till skadeståndslagen samt av Bengtsson, kan därför inte sägas ha bekräftats i praxis.

En av frågorna jag ställde i uppsatsens inledning var om den skadelidandes ersättning påverkas av att skadan vållats av en person som handlat under påverkan av en psykisk störning. Vid en första anblick kan regeln se ut att få just denna konsekvens. Som flera gånger konstaterats utgår fullt skadestånd, förutsatt att vållande över huvud taget anses föreligga, i de fall ansvarsförsäkring täcker skadan. Saknas ansvarsförsäkring skall 2 kap 3 § SkL i alla fall tillämpas restriktivt. Bestämmelsen bygger på en skälighetsbedömning där skadevållarens sinnestillstånd, handlingens beskaffenhet, skadevållarens och skadelidandes ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter skall vägas in. Den skadelidandes intresse väger i princip tyngre än den psykiskt störde skadevållarens. Många gånger täcks skadan genom försäkring på den skadelidandes sida. När skadan vållats genom en brottslig gärning har den skadelidande även möjlighet att få ersättning av staten enligt brottskadlagen. Sammanfattningsvis kan sägas att en skadelidandes skadestånd *kan* påverkas av att skadevållaren begått handlingen under påverkan av en psykisk störning. Dessa fall torde dock vara ovanliga i praktiken. I regel ersätts skadan på annat sätt.

¹⁵⁶ Detta framgår även av att gärningsmannen dömts till sluten psykiatrisk vård, något som förutsätter kausalsamband mellan den psykiska störningen och brottet. Se Berg, m.fl., s. 261.

9 Sammanfattning

2 kap 3 § SkL omfattar endast culpaansvar för person och sakskada. När ansvaret är strikt tillämpas samma regler som för en tillräknelig person. Mellan skadan och den psykiska störningen skall föreligga kausalsamband. Regeln skyddar således inte en person som lider av en allvarlig psykisk störning så länge detta inte har påverkat den skadegörande handlingen i fråga. Hänsyn till att skadeståndet kan vara oskäligt betungande eller försvåra skadevållarens anpassningsmöjligheter får istället tas inom ramen för 6 kap 2 § SkL. Skyddsändamålet bakom regeln - att skydda mindre tillräkneliga skadevållare - är i dessa fall inte längre relevant. Bevisbördan för att en handling skett under påverkan av en psykisk störning ligger på skadevållaren.

Om ett skadestånd skall jämkas på grund av att det är oskäligt betungande för en frisk person enligt 6 kap 2 § SkL, ligger det än närmre till hands med nedsättning om skadevållaren är en person som handlat under påverkan av en psykisk störning. Av detta följer att de argument som kan anföras för att motivera jämkning enligt 6 kap 2 § SkL också har betydelse för en nedsättningsbedömning enligt 2 kap 3 § SkL.

Nedsättningsregeln i 2 kap 3 § SkL om psykiskt stördas skadeståndsansvar liknar till sin lydelse regeln om barns skadeståndsansvar. Som utgångspunkt gäller emellertid att 2 kap 3 § SkL tillämpas mer restriktivt än 2 kap 2 § SkL. Samma argument som används i fråga om barns skadeståndsansvar kan alltså användas beträffande psykiskt störda skadevållare, även om dessa argument får mindre genomslag i det senare fallet. Enligt min mening måste dock hänsyn till skadevållarens ålder respektive sinnestillstånd beaktas i varje enskilt fall, vilket innebär att skadeståndsansvaret för en psykiskt störd skadevållare inte alltid behöver bedömas strängare än exempelvis ansvaret för en 17-åring.

Att en handling företagits under påverkan av en allvarlig psykisk störning utesluter inte uppsåt eller oaktsamhet. Vållandebedömningen för psykiskt störda skadevållare sker inom det allmänna culpaansvarets ram. Den psykiska störningens art och grad får istället beaktas vid skälighetsbedömningen. En psykiskt störd person kan, i vart fall enligt förarbetena, åläggas skadeståndsskyldighet även när störningen är så allvarlig att man över huvud taget inte kan tala om uppsåt eller vårdslöshet i vanlig mening.

I förarbeten och doktrin sägs att det endast i undantagsfall skulle kunna bli aktuellt med en nedsättning av skadeståndsansvaret när den psykiska störningen inte är av allvarlig art. Det finns endast ett rättsfall där så har skett. För att avgöra om en psykisk störning skall betraktas som allvarlig i juridisk mening beaktas störningens art och grad. Störningens art och grad får också betydelse vid bedömningen av skadevållarens sinnestillstånd, (insikt, tillräknelighet). Begreppet allvarlig psykisk störning har samma

innebörd i 2 kap 3 § SkL som i brottsbalken och den administrativa vårdlagstiftningen. Att en person inte kan dömas till fängelse på grund av att han lider av en allvarlig psykisk störning innebär emellertid inte att skadeståndet per automatik skall nedsättas enligt 2 kap 3 § SkL. Domstolarna har i flera fall utdömt ojämkat skadestånd under hänvisning till att skadevällaren trots sin allvarliga psykiska störning handlat med full insikt. Har en psykiskt störd person handlat med full insikt kan en nedsättning av skadeståndet bli aktuell endast om det inte är obilligt mot den skadelidande (NJA 1979 s. 581).

Vid bedömningen av handlingens beskaffenhet beaktas om handlingen är förövad med uppsåt eller oaktsamhet. Under begreppet handlingens beskaffenhet skall enligt min mening beaktas, inte endast frågan om handlingen begåtts med uppsåt eller oaktsamhet, utan även vad det är för typ av handling. Stöd för detta finns i vart fall i praxis. Fullt skadestånd utgår som huvudregel vid allvarliga förmögenhetsbrott och våldsbrott riktad mot person.

Till ”andra ekonomiska förhållanden” räknas den skadelidandes ersättningsbehov, den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden och dennes återanpassningsmöjlighet. Till den skadelidandes ersättningsbehov hör såväl försäkring på skadelidarsidan som den skadelidandes ekonomiska situation i övrigt.

Till ”övriga omständigheter” räknas att den skadelidande kan väntas få ersättning enligt brottsskadelagen. Om sådan ersättning kan förväntas utgå talar detta för att skadeståndet skall nedsättas enligt 2 kap 3 § SkL eftersom den skadelidandes behov av skadestånd i dessa fall inte är lika stort. Brottsskadenämnden tar emellertid inte hänsyn till att skadan orsakats av en psykiskt störd person i sin prövning av ersättningsfrågan. Fullt skadestånd utgår därför.

Till ”övriga omständigheter” torde också räknas att orsakssammanhanget är avlägset. Exakt vilken betydelse denna omständighet har är emellertid oklart. I praxis har som skäl för nedsättning beaktats att skadeverkningarna blivit betydligt allvarligare än skadevällaren kunnat föreställa sig.

Domstol har i tre publicerade rättsfall beaktat andra omständigheter, trots att stöd för ett sådant beaktande saknas såväl i lagtext, förarbeten som doktrin. Även om rättsfallens prejudikatvärde kan ifrågasättas kan de ändå vara värda att nämna. Om en person medverkat i mindre mån kan detta tala för att skadeståndet skall nedsättas (FFR 1977 s. 234). Hänsyn till allmän laglydnad har i samma fall använts som argument mot en nedsättning av skadeståndet. I NJA 1987 s. 376 anförde ett JustR som argument för nedsättning att skadevällaren var bitter över att han ensam ålagts att betala skadestånd medan övriga medverkande inte ställts inför rätta. Ett ojämkat skadestånd kunde på grund av detta anses oöverkomligt för skadevällaren och skapa en misstro mot samhället hos honom. Det fanns stor risk att han gav upp sina försök att skaffa sig utbildning och arbete och därmed

möjlighet att infria skadeståndsskulden. I RH 1984:9 anförde HovR hänsynen till skadeståndets ”repressiva element” som argument mot en ytterligare nedsättning av skadeståndet.

Påverkas då den skadelidandes skadestånd av att skadan vållats av en psykiskt störd person? När skadevållaren handlat under påverkan av en allvarlig psykisk störning görs en skälighetsbedömning där den skadelidandes intresse i princip väger tyngst. Skulle omständigheterna trots detta tala till skadevållarens fördel ersätts skadan i många fall på annat sätt. I princip kan alltså en skadelidandes skadestånd påverkas av att skadevållaren begått handlingen under påverkan av en psykisk störning. Dessa fall torde emellertid bli ovanliga i praktiken.

Ansvar för ren förmögenhetsskada kan bli aktuellt enligt 2 kap 4 § SkL endast om skadan vållats genom brott. Förarbetena till skadeståndslagen och Bengtsson förespråkar att en psykiskt störd persons skadeståndsansvar för ren förmögenhetsskada utvidgas i rättstillämpningen. Ersättning för ren förmögenhetsskada skulle enligt denna modell även utgå i fall då handlingen i fråga inte kan betecknas som brott på grund av att subjektiv täckning saknas hos gärningsmannen. Modellen tycks dock inte ha bekräftats i rättspraxis.

En annan fråga som behandlats är hur en psykiskt störd persons medvållandeansvar skiljer sig från en frisk persons. Frågan om en psykiskt störd skadelidande skall anses ha varit medvållande till skadan sker i princip utifrån en objektiv bedömning på samma sätt som vid oaktsamhetsbedömningen enligt 2 kap 3 § SkL. När vart fall när fråga är om självmord eller självmordsförsök kan den skadelidande som handlat under påverkan av en psykisk störning gå fri från medvållandeansvar när han inte varit tillräckligt medveten om sitt handlande. Vid personskada krävs för att jämkning skall kunna ske att medverkan skett genom uppsåt eller grov oaktsamhet. Man är mindre benägen att kalla ett beteende för grovt vårdslöst när fråga är om medvållande än när fråga är om att ålägga en person skadeståndsskyldighet. När en psykiskt störd person är medvållande till sin egen skada sker således en mildare bedömning av vållande frågan än vid tillämpningen av 2 kap 3 § SkL. Den psykiska störningen kan även beaktas under punkten ”omständigheterna i övrigt” i 6 kap 1 § SkL. Skälighetsbedömningen i tredje stycket torde, i vart fall beträffande personskada, i praktiken få mycket begränsad betydelse. Jämkning utesluts i regel redan av den anledningen att den skadelidande inte kan anses ha varit grovt vårdslös. Det är alltså än mindre vanligt att ett skadestånd jämkas när den skadelidandes medvållande skett under påverkan av en allvarlig psykisk störning än när fråga är om en frisk person. När den skadeståndsskyldige handlar under påverkan av en allvarlig psykisk störning och skadan drabbar en annan person som varit medvållande till sin egen skada bör man först ta ställning till vilken verkan medvållandet skall ha. Därefter beaktas om ytterligare nedsättning av skadeståndsbeloppet skall ske med stöd av 2 kap 3 § SkL.

En vårdnadshavares ansvar för skada som en psykiskt störd person orsakar bestäms enligt den allmänna culparegeln. För ansvar krävs således att

vårdnadshavaren själv kan sägas ha varit försumlig i tillsynen av skadevållaren. Skall vårdnadshavaren och den psykiskt störde ersätta samma skada är ansvaret solidariskt. Skadeståndsbördans fördelning bedöms efter skälighet.

En annan intressant fråga är om en skadevållares skadeståndsansvar berörs av att den person som medverkat till skadan begick den skadegörande handlingen under påverkan av en psykisk störning. I allmänhet gäller att när flera skall ersätta samma skada svarar de solidariskt. I ett rättsfall från 1993, som rörde nedsättning enligt 2 kap 2 § SkL, valde HD att dela upp skadeståndsansvaret när skadeståndet för två av de tre gärningsmännen skulle vara mycket betungande. Samma sak gäller när nedsättning sker beträffande psykiskt störda personer. Denna metod leder till att det är skadelidanden som står risken för att en skadevållare inte kan betala skadeståndet. När ansvaret är solidariskt skyddas den skadelidande i större utsträckning genom att denne kan vända sig till vem han önskar för att kräva ut hela skadeståndet. Den som tillsammans med en psykiskt störd skadevållare har orsakat skada kan följaktligen inte krävas på hela skadeståndsbeloppet när skadeståndsansvaret delats upp. Han undgår då risken att den andre skadevållaren inte kan betala sin fordran.

Avslutningsvis behandlas frågan om ett försäkringsbolags regressrätt kan påverkas av att skadan det åtagit sig att ersätta vållats av en psykiskt störd person. Denna fråga kan besvaras jakande. Eftersom försäkringsgivaren genom försäkringsavtalet åtagit sig att ersätta en sakskada så långt försäkringen täcker, är det försäkringsgivaren som kommer att få stå risken för att en skada inte kan återkrävas av den skadeståndsskyldige. Detta kan bli fallet om skadevållarens skadestånd nedsätts på grund av att skadan vållats under påverkan av en allvarlig psykisk störning. När ansvarsförsäkring föreligger utgår ojämkat skadestånd. Detta gäller oavsett om skadan vållats av en psykiskt störd person eller av en frisk person. Försäkringsbolagets skyldighet att utge ersättning är därför oberoende av den omständighet att skadan vållats av en psykiskt störd person.

10 Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck:

Prop. 1972:5 med förslag till skadeståndslag

Prop. 1975:12 med förslag till Lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207) m.m.

Prop. 1990/91:58 om psykiatrisk tvångsvård, m.m.

Prop. 1990/91:194 om förverkande av rätt att ta arv, m.m.

Ds 1993:11 Vårdnadshavares skadeståndsansvar

LU 1972:10 Lagutskottets betänkande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:5 med förslag till skadeståndslag m.m jämte motioner

SOU 1971:83 Skadestånd III En allmän regel om jämkning av skadestånd m.m.

Litteratur:

Bengtsson, Bertil, *Om ansvarsförsäkringens betydelse i skadeståndsmål*, SvJT 1961 s. 627

Bengtsson, Bertil, *Om jämkning av skadestånd*, Lund, 1982

Bengtsson, Bertil, Nordensson, Ulf, Strömbäck, Erland, *Skadestånd, lagstiftning och praxis med kommentarer*, 3 uppl., Stockholm, 1985

Bengtsson, Bertil, *Svensk rättspraxis, Skadestånd utom kontraktsförhållanden 1993-1996*, SvJT 1998 s. 89

Berg, Ulf, Berggren, Nils-Olof, Munck, Johan, Werner, Anita, Viktor, Dag, Örn, Claes, *Kommentar till Brottsbalken, Del III, 4:e uppl.*, Stockholm, 1994

Brottsoffermyndigheten, *Information om brottsskadelagen*, 1997:7

Dufwa, Bill W, *Flera skadeståndsskyldiga*, Stockholm, 1993

Ekstedt. Leif, *Skadeståndsrätt*, 7 uppl., Stockholm 1997

Gylling Lindkvist, Cecilia, Rosenberg, Göran, Rundqvist, Ingvar, *Lagen och psykiatrin*, Kristianstad, 1992

Hellner, Jan, *Skadeståndsrätt*, 5 uppl., Stockholm, 1996

Hellner, Jan, *Skadeståndsrätten*. En introduktion, Stockholm 1997

Karlgren, Hjalmar, *Skadeståndsrätt*, 5 uppl., Stockholm, 1972

Roos, Carl Martin, *Ersättningsrätt- och ersättningssystem*, Värnamo, 1990

Saxén, Hans, *Skadeståndsrätt*, 2 uppl., Åbo 1983

11 Rättsfallsförteckning

NJA 1959 s. 280
NJA 1966 s. 70
NJA 1979 s. 581
NJA 1981 s. 920
NJA 1983 s. 522 I och II
NJA 1987 s. 376
NJA 1990 s. 196
NJA 1992 s. 541
NJA 1993 s. 138
NJA 1993 s. 727
NJA 1994 s. 620
NJA 1999 s. 441

FFR 1954 s. 308
FFR 1958 s. 283
FFR 1959 s. 219
FFR 1972 s. 140
FFR 1977 s. 234

RH 1984:9
RH 1987:110
RH 1989:71

RFS 1982:7